

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO SISTEMŲ KATEDRA

Dalia Pabarčienė
Edukologijos magistrantūros
studentė

**Socialinės kompetencijos ugdymo aspektai X klasės
gimtosios kalbos pamokose**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. dr. I. Ramaneckienė

Šiauliai, 2006

Darbas originalus ..... D. Pabarčienė
(studento parašas)

Summary

The decision to analyze the possibilities and problems of social competence in mother-tongue lessons is connected to the statement that in the lessons of above mentioned subject students should be encouraged to communicate more, understand the other, nearby person. Communication situations, variety of characters, their differences and generalities, questions analyzed in discussions, talking about polemic situations can help to do that. The aim of this thesis is to explore educational possibilities of students' social competence in mother-tongue lessons.

Today necessary condition of personal self-sufficiency is his virtuous maturity and versatile contemporary competence, new cultural, political and economic literacy. Social human competence gets special significance in present conditions. None the less important it is the purpose of education to proportion personal objectives to objectives of civil community and in this way to create the base for self-sufficient and creative national life. The education program has to be directly connected to giving value attitudes, general abilities and competences necessary for personal and social life. While looking through, improving, writing programs and standards of general education, the main attention is paid that new education program conveyed necessary value attitudes for personal and social life, gave general abilities and competences required for a present-day person.

Language education, recognition and literary education are involved in the education program of the Lithuanian language. The most attention could be paid to the education of social competence in lessons of language education and literature. In teaching plans and subject standards (2003) it is emphasized that at the time the student finishes basic school he is ready to choose, systemize, generalize and evaluate new information, can take part in discussion, listen to monologue, generalize the interview, can give the information effectively, can choose the way how to give the information, listen, ask, answer, raise the problems, discuss, give reasons, contradict, evaluate, lead the discussion.

Analysis of science fiction proved that elements of education of social competence are social understanding, communication and self-sufficiency; education of social competence in the globalization conditions become very important. After summarizing the research of educational topics about developing skills of social competence in literature and language textbooks of the 10th form it was noticed that there are few texts which help to develop students' self-sufficiency but most of the texts are for communication and intercourse. It was determined that skills acquired during the lessons of native language have a big influence on students' further lives. The assumption of research was proved that it is important to develop social

competence in the lessons of native language. The education of students' competence is a permanent process, so it is necessary to organize education purposefully and consistently. During the lessons of native language it is recommended to pay attention not only to the literary or linguistic education but also to the development of other skills.

TURINYS

ĮVADAS.....	5
1. SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS TEORINĖ SAMPRATA.....	7
1.1. Socialinės kompetencijos sąvoka.....	7
1.2. Socialinio suvokimo esmė socialinės kompetencijos sampratoje.....	9
1.3. Socialinės kompetencijos ugdymo prioritetas.....	10
1.4. Socialinės kompetencijos stoka.....	13
2. TYRIMO STRATEGIJA IR METODAI.....	17
2.1. Darbo organizavimas.....	17
2.2. Tyrimo metodai.....	17
3. MOKINIŲ POREIKIŲ TYRIMO SVARBA SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS UGDYMU.....	19
3.1. Fizinis saugumas.....	19
3.2. Kūrybiškumas.....	22
3.3. Pažintinis meistriškumas.....	24
3.4. Komunikacija ir bendravimas.....	28
3.5. Savo vertės pajautimas.....	33
4. LIETUVIŲ KALBOS VADOVĖLIŲ X KLASEI ANALIZĖ SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS ASPEKTU.....	37
4.1. Literatūrinio lavinimo ir socialinės kompetencijos dermė X klasėje.....	37
4.2. Lietuvių kalbos vadovėlio temų, skirtų kalbos ugdymui, aptartis socialinės kompetencijos aspektu.....	45
5. SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS TYRIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ.....	49
IŠVADOS.....	52
REKOMENDACIJOS.....	53
LITERARŪRA.....	54
PRIEDAI.....	58

IVADAS

Temos aktualumas. Pastaruoju metu ugdymo institucijose pedagogai, socialiniai pedagogai, psichologai daug dėmesio skiria mokinių socializacijos procesui ir socialinės kompetencijos ugdymo galimybėms.

Apie mokinių kompetencijas, iš jų ir socialinę, rašoma įvairiuose pedagogikos ir psichologijos šaltiniuose (Gage, Berliner, 1993; Jacikevičius, 1995; Suslavičius, 1995; Rose-Krasnor, 1997; Juodaitytė, 2003; Gailienė, Bulotaitė, Strulienė, 2004). Aptardami ir analizuodami mokinių kompetencijas, mokslininkai supažindina su jų rūšimis ir teorinėmis sampratomis. Nedaug rašoma apie kompetencijų ugdymo praktines galimybes, todėl nepavyko rasti konkrečių darbų apie socialinės kompetencijos ugdymą gimtosios kalbos pamokose. Galima teigti esant tokios informacijos stygių. Taigi suaktyvėjęs dėmesys mokinių socializacijos procesui, išaukęs poreikis šios srities informacijai, išryškėjusi neadekvati galimybė jį tenkinti apibūdina darbo temos aktualumą.

Sprendimas analizuoti socialinės kompetencijos ugdymo galimybes ir problemas gimtosios kalbos pamokose susijęs su teiginiu, kad minėto dalyko pamokose mokiniai turėtų būti skatinami daugiau bendrauti, suprasti kitą, greta esantį, žmogų. Tai gali padėti pamokose analizuojamos komunikacijos situacijos, literatūros personažų charakterių įvairovė, jų skirtumai ir bendrybės, diskusijose analizuojami klausimai, polemiskų situacijų aptartis.

Tyrimo objektas – mokinių socialinės kompetencijos puoselėjimas gimtosios kalbos pamokose.

Hipotezė. Lietuvių kalbos pamokų turinys, mokymo formos ir būdai – potencialus socialinės kompetencijos ugdymo veiksnys. Dabarties pasaulyje socialinė kompetencija yra vertinama kaip priemonė, kuri padeda adaptuotis nuolat kintančioje aplinkoje. Tyrimu siekiama nustatyti, socialinės kompetencijos ugdymo galimybes gimtosios kalbos pamokose.

Tikslas – ištirti mokinių socialinės kompetencijos ugdymo galimybes gimtosios kalbos pamokų turiniu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pedagoginę ir psichologinę literatūrą socialinės kompetencijos tema, nustatyti jos svarbą švietimo kaitos sąlygomis.
2. Nustatyti mokinių poreikius, jų sąlygojamus socialinės kompetencijos ypatumus; tyrimo rezultatus palyginti su X klasės literatūros vadovėlių ir lietuvių kalbos vadovėlio temų, skirtų socialinės kompetencijos ugdymui, apimtimis.
3. Nustatyti mokytojo ir mokinių santykių svarbą socialinės kompetencijos ugdymui.
4. Atskleisti socialinės kompetencijos įgūdžių, įgytų gimtosios kalbos pamokose, svarbą ateičiai.
5. Teoriškai pagrįsti socialinės kompetencijos svarbą gimtosios kalbos pamokose.

Tyrimo metodai:

1. Medžiagos rinkimo metodai: a) filosofinių, pedagoginių psichologinių, literatūrologinių, metodinių šaltinių *metaanalizė*, b) mokyklos veiklą reglamentuojančių dokumentų *analizė*, c) grožinės literatūros tekstų *interpretacinė analizė*, d) *anketavimas*, e) *pokalbis*, f) *stebėjimas*.
2. Duomenų apdorojimo metodai: a) verbalinis apibūdinimas, b) matematinė statistika.

Teorinė reikšmė. Tyrimų rezultatai ir išvados papildo edukologijos mokslą naujais teoriniais teiginiais, kurie orientuoja pedagogą į tikslingą ir planingą socialinės kompetencijos ugdymą gimtosios kalbos pamokose. Išanalizuotos socialinės kompetencijos problemos leidžia parinkti ir taikyti tinkamus ugdymo metodus.

Praktinė reikšmė. Tyrimų duomenys padės pedagogams geriau suprasti gimtosios kalbos pamokų išgales socialinės kompetencijos ugdymui.

1. SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS TEORINĖ SAMPRATA

Apie socialinę integraciją ir socialinę kompetenciją šiuolaikinėje visuomenėje kalbama ir svarstoma plačiai. Tai analizuoja Lietuvos ir užsienio šalių pedagogai, psichologai, sociologai (Arends, 1998; Barkauskaitė, 2000; Bitinas, 2000; Butkienė, Kepalaitė, 1996; Gedvilienė, 1999; Hinsch, Wittmann, 2003; Juodaitytė, 2003; Kvieškienė, 2005; Lekavičienė, 2001; Leliūgienė, 1997; Merkys, Ruškus, Juodraitis, 2002 ir kt.), nes dabarties visuomenės raidos sąlygomis socializacija ir žmogaus socialinė kompetencija yra labai svarbi asmenybės raidai. Spartėjantis gyvenimo tempas, sunkios ekonominės sąlygos, didėjantis nusikalstamumas verčia naujai analizuoti mokinių gebėjimą integruotis į visuomenę ir socialinės kompetencijos ugdymo aplinkybes.

1.1. Socialinės kompetencijos sąvoka

Lotynų kalbos žodis *socialis* lietuviškai reiškia draugiškas, visuomeninis. (Jacikevičius, 1995). Kompetencija – veikimo ar reiškinių sritis, kurią kas gerai išmano (DLKŽ, 1993).

Įtvirtindama demokratinę ugdymo sistemą, Europos šalių bendruomenė išvelgia ir jos naujų socialinių funkcijų. Apie bendruosius socialinius dalykus daug rašo psichologai (Gage, Berliner, 1994; Jacikevičius, 1995; Suslavičius, 1995; Butkienė, Kepalaitė, 1996; Reardon, 1999; Gailienė, Bulotaitė, Strulienė, 2002; Schiller, Bryant, 2004, ir kt.). Šiuolaikinė socialinė psichologija pirmiausia tyrinėja įvairių žmonių grupių psichinius reiškinius (Bendravimo psichologija, 2003; Jacikevičius, 1995). Realiai egzistuoja įvairiausi žmonių grupėms būdingi reiškiniai: optimistinės ir pesimistinės nuotaikos, karingas pakilimas ir paniška baimė, gėrio ir blogio nuostatos.

Teorinė socialinės psichologijos reikšmė yra ta, kad ji praplečia žmonių visuomenės, jų sutartinio gyvenimo, kolektyvinio bendravimo pažinimą, individo ir grupės adaptacijos reiškinius, jų pažinimą. Šis pažinimas reikalingas sociologijos mokslui, tiriančiam bendriausius visuomenės vystymosi dėsnius. Jis reikalingas psichologijos mokslui, aiškinančiam atskirų asmenybių psichinės veiklos dėsningumus, reikalingas pedagogikai, kuriančiai teoriją ir metodus, kaip mokyti ir auklėti jaunąją kartą visuomenės gyvenimui ir tos visuomenės gyvenimo tobulinimui (Beresnevičienė, 1995; Jacikevičius 1995).

Šiuolaikinės visuomenės raidos sąlygos, spartus gyvenimo tempas, permainų gausa individui kelia aukštus reikalavimus, todėl svarbu ugdyti brandžią asmenybę, gebančią realizuoti savo gabumus, mokačią įgyvendinti siekius. J. Vyšniauskytė-Rimkienė (2006) teigia, kad sėkmingos socializacijos padarinys – socialiai kompetentinga asmenybė. Kompetencijos sudaro svarbią asmenybės dalį.

Plačiaja prasme socialinė kompetencija apibrėžiama, kaip galimybė ir gebėjimas susidoroti su visuomeninio gyvenimo keliamais reikalavimais (Hinsch, Wittmann, 2003). L. Rose-Krasnor (1997) apžvelgia socialinės kompetencijos sampratų gausą. Ji cituoja įvairių autorių skirtingus požiūrius į socialinę kompetenciją. Tai sugebėjimas atitikti kultūros normas (Ogbu, 1981); kintančių socialinių tikslų siekimas specifiniame socialiniame kontekste, o to rezultatas – pozityvus vystymasis (Ford, 1982); sugebėjimas pasiekti tam tikrus tikslus ir adaptuotis aplinkoje (Duck, 1989); kitų įsitikinimas, kad individas pasielgė efektyviai (McFall, 1982); sugebėjimas lanksčiai spręsti problemas ir prisitaikyti prie aplinkos sąlygų (Waters & Sroufe, 1983); socialinių-kognityvinių bei savikontrolės įgūdžių ir žinių raida, garantuojanti pozityvų psichosocialinį prisitaikymą (Leates & Selman, 1989); tai socialinis pasiekimas (Attili, 1990). Socialinė kompetencija yra gebėjimas užmegzti ryšius ir palaikyti tvirtus santykius. (Goleman, 1998). Akivaizdu, kad socialinės kompetencijos apibrėžtys atskirų autorių darbuose varijuoja, bet tokia definicijų gausa leidžia suvokti, kad esminiai socialinės kompetencijos bruožai – pasitikėjimas savimi, komunikabilumas, gebėjimas lanksčiai ir adekvačiai reaguoti į problemas ir gebėti jas spręsti.

Socialinės kompetencijos savokų semantikos įvairovė ir aiškinimai gausūs ir mūsų šalies mokslininkų darbuose (Pikūnas, 1994; Laužackas, 1997; Lekavičienė, 2001; Juodaitytė, 2003; Vyšniauskytė-Rimkienė, 2006 ir kt.). Šie mokslininkai patvirtina užsienio šalių autorių požiūrį į socialinės kompetencijos sampratą ir papildo savo pastebėjimais.

Artimiausios, psichologų teigimu, yra socialinio intelekto ir socialinės kompetencijos sąvokos. Jas sieja trys pagrindiniai aspektai, dažniausiai aptariami mokslininkų darbuose: asmenybės santykis į save (Aš-aspektas), į kitus (Kiti-aspektas) ir į aplinką (probleminė situacija). Pastebėta, kad, apibūdinant socialinį intelektą, labiau akcentuojamas socialinių-probleminių situacijų įveikimas (situacijos supratimas, strategijų kūrimas, elgesio numatymas, patirtis ir t. t.).

Apibrėždami socialinę kompetenciją, psichologai (Cole, 1996) apima visus tris anksčiau minėtus aspektus kaip lygiaverčius: aš-aspektą (savo jausmų ir poreikių pažinimą, emocinę savireguliaciją, savęs supratimą ir galėjimą padėti sau, savų siekių, tikslų ir planų analizę ir t. t.); kitų-aspektą (gebėjimą užmegzti kontaktus, laisvą bendravimą, kitų žmonių norų

ir reikalavimų supratimą, tarpusavio santykių prognozavimą, galėjimą daryti poveikį, statuso įgijimą ir t. t.) bei jau minėtą probleminės situacijos aspektą (Lekavičienė, 1999).

Ryšys tarp vaiko kalbos ir elgesio pagal taisykles, kai vaikas kalba ir dialogu jas įvaldo bei realizuoja priimdamas sprendimus, yra vadinamas *socialine vaiko kompetencija* (Caldwell, Edukare: A new professional identity). Socialinė kompetencija gali būti apibrėžiama kaip gebėjimas perimti taisykles, kurios yra tam tikra sąlyga jai realizuotis.

Socialinės kompetencijos sąvoka pastaruoju metu vis dažniau vartojama ne tik sociologijos, bet ir edukologijos mokslo literatūroje (Bitinas, 2000; Jovaiša, 2001; Juodaitytė, 2003 ir kt.). Ji yra ne tik vaiko psichologijos, bet ir sociologijos bei pedagogikos sritis. Sociologai dažnai kalba apie vaiko pasiekimus socializacijoje, o pedagogai – apie jo pasiekimus socialiniame ugdyme. Pedagogai socialinę kompetenciją laiko kategorija, apibūdinančia vaiko socialines galias, t. y. tuos socialinius mokėjimus ar įgūdžius, kurie teikia vaikui galimybių orientuotis aplinkoje, o taip pat atspindi jo siekius ir gebėjimus ją pažinti (Juodaitytė, 2003).

1.2. Socialinio suvokimo esmė socialinės kompetencijos ugdymo sampratoje

Svarbus socialinės kompetencijos ugdymo sampratos aspektas – socialinis suvokimas. Suvokimas (percepcija) – tai pasaulio pažinimas regos, klausos, uoslės ir kitais pojūčiais (Jacikevičius, 1995). Ši sąvoka apima daugybę reiškinių, pradedant kurio nors fizinio dirgiklio poveikiu individo jutimo organams, baigiant pojūčio, kurį šis dirgiklis sukėlė, prasmės supratimu ir jo emociniu vertinimu (Bendravimo psichologija, 2003). Socialinio suvokimo sąvoka artima socialinio gebėjimo terminui. Pasak L. Jovaišos (1993), sąvoka gebėjimas – tai fizinė ir psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą, poelgį. Pasaulio pažinimas žmogaus pojūčiais ir gebėjimas atlikti įvairius veiksmus yra glaudžiai susiję.

Socialinis suvokimas, kaip teigia, psichologai, yra žmonių ypatybių, jų elgesio motyvų, tarpusavio santykių suvokimas. Galima teigti, kad socialinis suvokimas – tai socialinės tikrovės vaizdo atkūrimas asmens psichikoje, tai bendravimo proceso dalis.

Bendraudami žmonės tiesiogiai jutimo organais negali užfiksuoti daugelio socialinių reiškinių, kito žmogaus ypatybių, motyvų. Pagal tam tikrus išorinius, jutimo organų fiksuojamus požymius siekiama įvardyti vidines bei kitas tiesiogiai nematomas bendravimo partnerių ypatybes. Taigi socialinis suvokimas yra aktyvus, kūrybiškas pažinimo procesas, padedantis realizuotis asmenybei. R. Želvys, (1994), R. Žukauskienė, (1996), L. Jovaiša, (2001) ir kt.) teigia, kad bendravimas ir draugystė su bendraamžiais skatina socialinės kompetencijos augimą.

1.3. Socialinės kompetencijos ugdymo prioritetas

Lietuvos švietimo pertvarka tęsiasi daugiau kaip dešimtmetį, tačiau pastarųjų metų šalies socialinio, ūkinio, kultūrinio gyvenimo permainos ir sparta, iškilę nauji uždaviniai, nauji visuomenės gyvenimo ir raidos kontekstai skatina išryškinti dabartinį švietimo vaidmenį, nubrėžti tolesnės jo plėtotės tikslus bei būtinus pertvarkos darbus. Dabarties pasaulyje spartus ir kryptingas atsinaujinimo kelias galimas tik remiantis švietimu kaip esminiu bendros ateities kūrimo(-si) būdu, tik vertinant žmogaus kaip brangiausią turtą ir deramai į jį investuojant.

Švietimas tolesnei krašto raidai įgyja ypatingos svarbos ir yra neatskiriama tautos kultūros dalis, nes sergsti, kuria ir perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų. Dabarties pasaulyje švietimas turėtų tapti kiekvieno žmogaus gyvenimo sėkmės prielaida.

„Švietimo gairių“ (2002) projekte rašoma, kad esminė švietimo paskirtis – suteikti asmeniui brandaus savarankiškumo pagrindus ir padėti jam tobulinti savo gebėjimus visą gyvenimą. Šiandien būtina asmens savarankiškumo sąlyga – jo dorinė branda ir įvairiapusė šiuolaikinė kompetencija, naujas kultūrinis, politinis ir ekonominis raštingumas. Ypatingos svarbos dabarties sąlygomis įgyja socialinė žmogaus kompetencija. Ne mažiau svarbi švietimo paskirtis esanti derinti asmens siekius su pilietinės bendruomenės siekiais ir taip kurti pamatus savarankiškam ir kūrybingam tautos gyvenimui.

Švietimo turinys turi būti tiesiogiai siejamas su asmens ir visuomenės gyvenimui būtinų vertybinių nuostatų, bendrųjų gebėjimų bei kompetencijų suteikimu. Peržiūrint, tobulinant, pildant bendrojo ugdymo programas bei standartus visų pirma siekiama, kad atnaujintas švietimo turinys perteiktų asmens ir visuomenės gyvenimui būtinas vertybines nuostatas, kad suteiktų dabarties žmogui reikalingų bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų. Švietimo turinyje kryptingai keliami klausimai, kurie reikalauja vertybinio asmens apsisprendimo, jo moralinės ir pilietinės pozicijos.

Galima būtų teigti, kad švietimo sistema siekia kryptingo ir nuoseklaus mokinių ugdymo turinio, tačiau šiame procese yra nemažai aktualių problemų. Norisi atkreipti dėmesį į tai, kad stokojama empirinių tyrimų, atskleidžiančių bendrojo lavinimo mokyklų socialinės kompetencijos ugdymo ypatumus.

Atnaujintas švietimo turinys turėtų išryškinti ir ugdyti asmens vertybines nuostatas, suteikti asmeniui reikalingą socialinę, kultūrinę ir komunikacinę kompetenciją. „Švietimo gairės“ (2002) akcentuoja tokius dalykus:

- ugdyti žmogų, gebantį konstruktyviai dalyvauti pilietinės bendruomenės gyvenime, asmeniškai ir kartu su kitais įgyvendinti visuomenei svarbius uždavinius;
- ugdyti asmens kūrybiškumą ir plėtoti jo gebėjimus dalyvauti kultūriniame visuomenės gyvenime, juo domėtis, jį vertinti;
- plėtoti žinių visuomenės nariui svarbius metakognityvinius ir komunikacinius gebėjimus bei informacinę kultūrą (gerą gimtosios ir užsienio kalbų mokėjimą, kompiuterinį raštingumą).

Šiuolaikinėje ugdymo teorijoje ir praktikoje ypač pabrėžiama asmens kompetencijos puoselėjimo svarba. Europos Komisijos ekspertų nuomone, kompetencija reikalinga visų pirma tam, kad asmuo 1) siektų užsibrėžtų tikslų, trokštų mokytis visą gyvenimą; 2) kaip aktyvus pilietis dalyvautų visuomenės gyvenime; 3) susirastų tinkamą darbą (Education and training in Europe: Diverse systems, shared goals for official publications of the European Communities, 2002).

Siekiant ugdyti mokinių kompetencijas, ypač socialinę, svarbu kreipti dėmesį į bendravimo galimybes, pakantumą ir toleranciją kito nuomonei, socialinį jautrumą. Mokinių socialinė kompetencija formuojama(si) per patyrimą. Šis permanentinis procesas turi įtakos vaiko mokymuisi, elgesiui, bendravimui su aplinkiniais. Plačiau aptariant šiuos aspektus ryškėja socialinės kompetencijos ugdymo svarba ir prioritetas. Socialinių gebėjimų kokybę suponuoja šie svarbūs bruožai:

1. Gebėjimas bendrauti bei susitarti, paliekant erdvės individualiai veiklai ir patyrimui

Bendravimas – tai prasminga sąveika tarp dviejų ar daugiau žmonių (Želvyš, 1995). Bendraudami žmonės ne tik sąveikauja, bet ir pažįsta vienas kitą. Asmuo, bendraujantis su kitu, ugdo(-si) komunikacinius įgūdžius, kurie padeda geriau suprasti pašnekovą, svarstomą problemą, pažinti save. Bendraujant būtina gebėti įsijausti į kito vidinį pasaulį, stengtis suvokti pašnekovo emocijas, pažvelgti jo akimis į pasaulį ir save. Svarbiausia empatiškumo ypatybė – kito supratimas, pagarba, noras jam padėti. Tam tinkamai padeda autentiškumas – nuostata kiekviename bendravimo akte likti savimi, tikruoju „aš“, nesidangstyti kaukėmis. Svarbu ir akceptacija: turima omenyje visuminis kito žmogaus priėmimas, stengiantis pokalbyje žvelgti į jį kaip į vertą visokeriopos pagarbos subjektą.

Bendraudamas žmogus ne tik stebi save kitų akimis, bet kartu ir lygina su aplinkiniais. Socialinis palyginimas – tai žmogaus savęs pažinimo būdas, kai asmeninės savybės lyginamos su kitų žmonių ypatybėmis. Lyginant save su kitais, galima išsiaiškinti, kiek kiekvienas yra blogesnis arba geresnis už kitus ir kiek individai panašūs arba skirtingi nuo kitų. Žmonės lygina save su kitais, kai nėra tikri dėl savo elgesio, jausmų, sugebėjimų ir pan. L. Festinger (1954) socialinio palyginimo teorija skelbia, kad žmonės apie savo ypatybes sužino

lygindami save su kitais žmonėmis. Ši teorija iškelia du svarbius klausimus: pirma, kada asmuo lygina save su kitais žmonėmis, ir antra, su kuo save lygina. Lyginimo griebiamasi, kai nėra objektyvių kriterijų ar apibrėžimų standartų, kuriais žmogus galėtų save įvertinti. Taip pat lyginama su kitais, kai žmogus nėra tikras, pavyzdžiui, ar gerai elgiasi konkrečiu atveju, tada stebimi kiti žmonės ir lyginamas savo ir jų elgesys analogiškose situacijose.

Kitas klausimas, su kuo save asmuo lygina. Paprastai, lygindami save su kitais, žmonės turėtų rinktis panašesnius į save žmones. Tačiau ne visas pasirenkami tinkami asmenys. Šiuo požiūriu yra skiriami du palyginimo tipai: aukštyn orientuotas ir žemyn orientuotas socialinis palyginimas. Aukštyn orientuotas socialinis palyginimas reiškia, kad yra lyginama su geresniais, stipresniais žmonėmis už save. Lyginimas savęs su pranašesniais už save gali padėti apibrėžti siektinus standartus, tačiau gali žėisti asmens Ego, nes nuolatos žmogus jausis kaip prastesnis, blogesnis už kitus, nes kiekvienam labai svarbu tikėti savo meistriškumu, savo puikiais gebėjimais kažkurioje srityje. Žemyn orientuotas socialinis palyginimas esti tada, kai lyginimui pasirenkami silpnesni, prastesni už save asmenys. Tai vadinama apsaugojimo arba savo vertės kėlimo strategija (Aspinwall ir Taylor, 1993; Reis, Gerrard ir Gibbons, 1993).

Socialinis palyginimas yra labai svarbus savęs pažinimui ir sąveikai su aplinka – bendravimui. Stebint kitus, galima modeliuoti savęs vertinimą. Be to, savęs lyginimas su kitais sąlygoja ir savęs suvokimo turinį. Taigi didelė dalis informacijos, kurią žmogus sužino apie save, yra nulemta bendravimo su aplinkiniais (Bendravimo psichologija, 2003).

Bendravimas – žmogaus vertybė, todėl šis komunikacijos elementas labai svarbus socialinei kompetencijai ugdyti. Palaikyti ryšį, keistis informacija – vienas iš bendravimo aspektų, padedantis asmeniui įsijungti į socializacijos procesą. Kiekvienas žmogus, būdamas socialinių santykių sistemos dalis, bendraudamas daro poveikį kitiems, sąveikauja.

Turint galvoje svarbiausius čia paminėtus bendravimo aspektus, galima sakyti, kad sąvoka bendravimas apima dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio suvokimą, keitimąsi informacija, sąveiką ir santykius.

2. Pakantumas ir tolerancija kitų nuomonei (skirtumams), gebėjimas ją priimti, bendrauti su kitais, nepaisant dalinių nuomonių skirtumų.

Viena svarbiausių asmens savybių, būtina bendravimo ir bendradarbiavimo procese, yra tolerancija. Tolerancija – tai universalaus bendravimo kultūros dorovinis principas. Sąvokos „pagarba“, „pakantumas“ sudaro tolerancijos turinį (Reardon, 1999). Kai elgiamasi pagal dorovės principus, normas ir jas papildančias gero elgesio taisykles, visada būna malonu, ir toks elgesys yra girtinas. Daugelis realių gyvenimo situacijų būna tokios painios, sudėtingos, nevienareikšmės, kad jose rasti geriausią sprendimą nėra lengva.

Moralė, dorovė ir tolerancija neatsiejamos sąvokos, nes moralė – tai žmonių elgesį reglamentuojančių normų ir principų visuma. Tolerancija kyla iš dvasinės kultūros, iš kasdienio bendravimo šeimoje, mokykloje, darbe. Tolerancija – tai daugiaprasmė ir prieštaringa sąvoka. Mokytojai, kuriems tenka rūpintis tolerancijos ugdymu, susiduria su nepakantumo problema.

Trečiasis vaikų socialinės kompetencijos bruožas – jautrumas, kuris suvokiamas kaip emocinė reakcija į kitų žmonių reikalavimus ir gebėjimas atsižvelgti į juos.

Socialinis jautrumas suvokiamas per žmonių priėmimą į savo tarpą ar jų atmetimą. Mokykliniame amžiuje buvimas grupės nariu yra tarsi pasaulinės reikšmės dalykas. Priėmimas į grupę dažnai gali būti suprantamas kaip įsijungimas į naują socialinį – ekonominį sluoksnį. Grupės atmetimas tokiu atveju pasireiškia diferencijuotu bendravimu, socialinio atstumo išlaikymu. (Suslavičius, 1995).

Kasdieniniame gyvenime yra labai sunku nustatyti teisingai ar neteisingai su žmogumi elgiamasi. Tokie vertinimai ir sprendimai dažniausiai yra subjektyvūs. Svarbu išsiaiškinti, kokiais būdais žmogus bando nustatyti, ar teisingai su juo pasielgta. Psichologai (Gučas, 1990; Porat, 1991; Želvys, 1995; Fromas, 1992; Bendravimo psichologija, 2003) teigia, kad vertinamamas vaidmuo, santykiuose su kitais, lyginama išseikvota psichinė energija ir gautas rezultatas. Vadinasi, vertinant socialinį jautrumą, reikia kreipti dėmesį į tai, kiek jėgų tam skirta, ką žmogus praranda ir ką gauna.

Aptarti svarbiausi socialiniai aspektai leidžia suvokti socialinių gebėjimų svarbą, aplinkos ir individo sąveiką. Svarbu pažymėti, kad sėkmingas vaikų bendravimas su bendraamžiais ir suaugusiais suponuoja vaikų psichinę sveikatą, o tai labai svarbu asmenybės vystymuisi, socializacijos procesui.

1.4. Socialinės kompetencijos stoka

Psichologai (Gage, Berliner, 1994, Jacikevičius, 1995, Gailienė, Bulotaitė, Strulienė, 2002, ir kt.) teigia, kad visi individai gyvena dviejuose pasauliuose – vidiniame ir išoriniame. Šių pasaulių dermė įmanoma, kai sakoma tai, kas galvojama, kai daroma tai, ką norima daryti, kai elgiamasi pagal sąžinę. Žmonių jausmai labai įvairuoja savo turiniu, reikšme asmenybei, santykiais su veikla ir aplinka. Dažnai žmogaus išorinė ramybė gali būti apgaulinga.

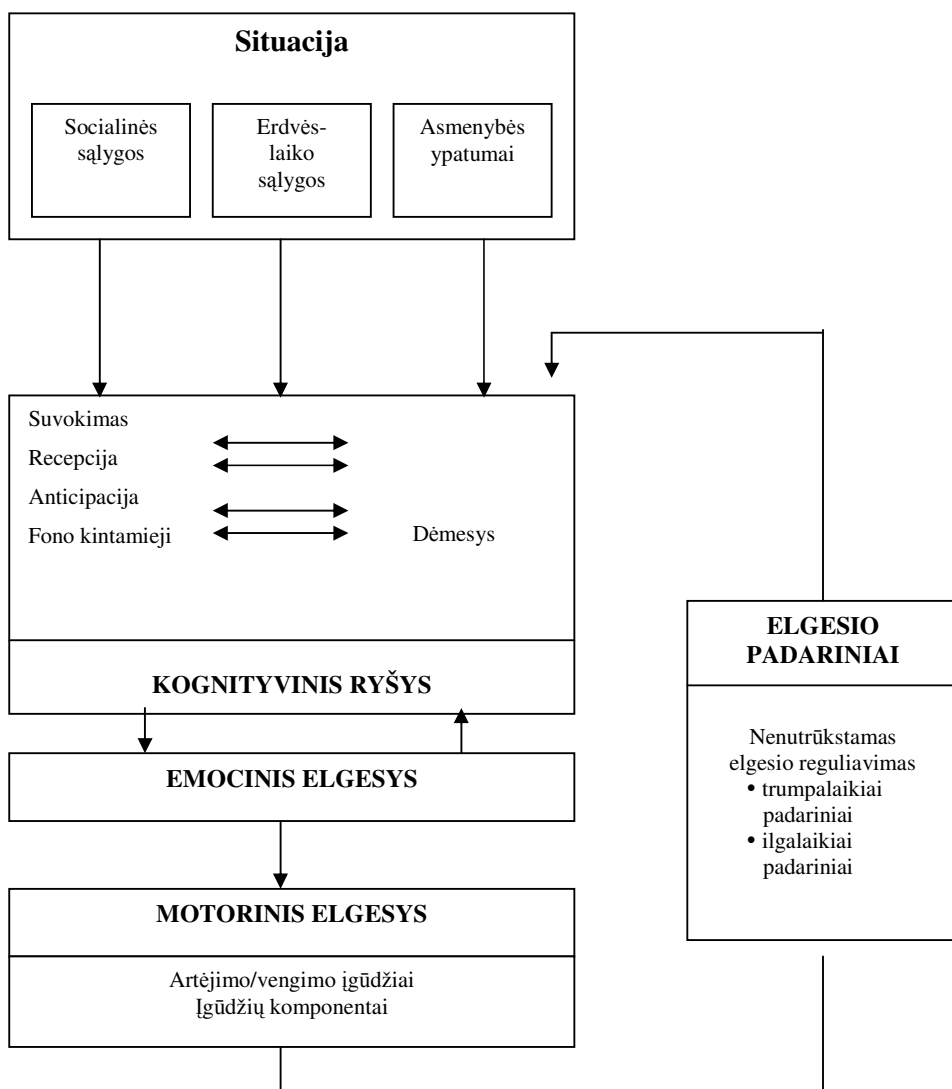
Pirmiausia žmogaus elgesį suponuoja jausmai, kurie skirstomi į teigiamus ir neigiamus. Priklausomai nuo jausmų įtakos veiklai, jie yra skirstomi į steninius ir asteninius. Steniniais vadinami tie, kurie didina žmogaus aktyvumą, pasitikėjimą savimi ir skatina veikti. Socialinės kompetencijos stoka sietina su asteniniais jausmais, kurie mažina aktyvumą,

paralyžiuoja valią, nuteikia tik pasyvios gynybos reakcijoms. Asteniniams jausmams dažniausiai priskiriamas sielvartas, baimė, drovumas (Jacikevičius, 1995).

Droviųjų žmonių vidinis ir išorinis pasauliai labai skirtingi. Dažniausiai drovus žmogus apibūdinamas kaip pasyvus, nieko neveikiantis. Tačiau jo vidiniame pasaulyje visuomet vyksta intensyvus mąstymas, jausmai, fiziologinės reakcijos. Išorinis ramumas neatspindi vidinės audros.

Kaip rodo psichologų (Rober, Tilman, 1988, Navickas, 1990, Jacikevičius, 1995, Želvys, 1995 ir kt.) tyrinėjimai, dažniausiai su socialiniu neužtikrintumu, drovumu sietinos individo nesėkmės ir frustracijos. Frustracijos daugiau ar mažiau dezorganizuoja asmenybės veiklą. Socialinės kompetencijos stoka kyla iš nepasitikėjimo savimi, nepakankamo savojo „Aš“ priėmimo, neišvystytų socialinių įgūdžių, kritikos ir nesėkmių baimės (Mehl, 1995).

Individo socialinės kopetencijos stoką lemia vidiniai ir išoriniai procesai. Pagrindiniais užtikrinto ar neužtikrinto elgesio determinantais laikomi fiziologiniai procesai ir emocijos. Hinsch ir Pfingsten (1998) sukūrė socialiai kompetentingo / nekompetentingo elgesio modelį: išėities taškas – kasdieniška situacija, kurioje atsiduria žmogus. Ši situacija tam tikru būdu suvokiama, o vėliau ir pažinimo, ir emocijų lygiu įvertinama. Ši subjektyvi interpretacija įgauna objektyviai stebimą elgseną, kuri pakeičia aplinką, o tai savo ruožtu daro įtaką situacijai. Socialinė situacija „atnaujinama“ ir schema pasikartoja (1 pav.).

1. pav. Socialiai kompetentingo elgesio proceso modelis (modelis parengtas R. Lekavičienės pagal Hinsch & Pflingsten, 1998)

Proceso modelio schema (Lekavičienė, 2001) nurodo gana daug svarbių faktorių, atspindinčių socialinio elgesio kompetentingumo lygį. Socialines sąlygas nusakantys veiksniai yra amžius, lytis, atliekami vaidmenys, visuomeninis ir kultūrinis fonas ir kt. Tačiau labai svarbūs yra ir asmenybės ypatumai – tikslai, interesai, poreikiai, nuotaika ir pan.

Svarbu išsiaiškinti, kiek svarbi kiekviena proceso modelio (1 pav.) dalis, kuri jų suponuoja nekompetetingo elgesio atsiradimą ir kompetencijos stoką. Nemažai tyrinėtojų akcentuoja baimės įtaką nekompetetingo elgesio atsiradimui (Lekavičienė, 2001; Bendravimo psichologija, 2003; Hinsch, Wittmann, 2003).

Apskritai fiziologiniai procesai ir emocijos dažnai yra laikomi pagrindiniais užtikrinto arba neužtikrinto elgesio determinantais. Tačiau empiriniai mokslininkų tyrinėjimai rodo, kad bent jau objektyviai išmatuojamas susijaudinimas (fiziologiniai duomenys) negali būti svarbiausia nekompetentingo elgesio priežastis. Psichologai mano, kad labai svarbu, kaip individas subjektyviai interpretuoja savo emocinę būseną vienoje ar kitoje situacijoje. Neretai nepasitikinčiam savimi individui pagrindinę problemą kelia ne pati baimė, o tai, jog interakcijos partneris gali ją pastebėti (Bendravimo psichologija, 2003). Analizuojant mokinių socialinės kompetencijos stoką ryškėja, kad mokiniai dažnai elgiasi neadekvačiai, kad jų elgesiui didelę įtaką daro bendraklasiai, mokytojai. Žmogus, būdamas kolektyve, dažnai stengiasi prisitaikyti prie tuo metu esančios aplinkos, jo emocijos ir elgesys priklauso nuo aplinkinių.

Suprantama, jausmų slėpimas ir užgniaužimas kartais leistinas, o kartais – tiesiog būtinas. Svarbiausia problema yra ne ta, ar žmogus dalijasi tuo, ką jis jaučia, su kitais. Svarbiausia – ar individas prisipažįsta sau ir kitiems apie tai, kas vyksta jo vidiniame pasaulyje (Grendstad, 1996).

Jausmai gali būti nepripažįstami ir slepiami dėl įvairių priežasčių. Dažniausiai tai lemia baimė įsisąmoninti savo jausmus arba įsitikinimas, kad tokių jausmų išgyventi „nederą“. Juo daugiau nepripažintų ar užgniaužtų jausmų žmogus turi, tuo labiau jis jaučia baimę.

Socialiai neužtikrintų žmonių vengiantis elgesys gali būti labai įvairus, pradedant aktyviu vengimu, t. y. atsitraukiant, kontratakuojant arba maskuojantis (nemalonių situacijų nutraukimas, neišsprendus problemos, tiesioginė bėgimo reakcija, situacijų vengimas kompensuojamu elgesiu ir pan.), baigiant baimės sumažinimu pasyviu vengimu (narkotikų ar alkoholio vartojimas, tylėjimas, slėpimasis mintyse), arba vengimu, užbėgant nemalonioms situacijoms už akių, kai klaidų ar kritikos baimė iš anksto mažinama perfekcionizmu, tiksliau pareigų vykdymu; pažeminimo ar sumenkinimo baimė; praradimo ir nusivylimo baimė (Lekavičienė, 2001).

Taigi socialinės kompetencijos stoka ir individo socialiai nekompetentingas elgesys visų pirma susijęs su asmens kognityvinio, motorinio ir/ar emocinio elgesio deficitu. Svarbūs socialinės kompetencijos lygį lemiantys faktoriai yra konkreti situacija ir konkretūs individo tikslai, nes žmogus skirtingai elgiasi konkrečioje, realioje situacijoje.

Pasitikėjimas savo kompetencija – tai daugiau ar mažiau generalizuotas individo tikėjimas, jog jam pavyks išspręsti tam tikras situacijas. Jo lygis tam tikrose situacijose priklauso nuo individo elgesio panašiose situacijose patirties, nuo ten dalyvaujančių žmonių stebėjimo apibendrinimų, savo susijaudinimo tokioje situacijoje suvokimo.

2. TYRIMO STRATEGIJA IR METODAI

2.1. Darbo organizavimas

Tyrimas vykdytas trimis etapais:

Pirmajame etape (2004m. rugsėjis–2005m. sausis) suformuluota tyrimo problema, keliami ir konkretinami tyrimo uždaviniai, vykdoma mokslinės literatūros analizė.

Antrajame etape (2005m. sausis–2006m. sausis) Kėdainių „Aušros“ ir „Atžalyno“ vidurinėse mokyklose atliktas mokinių poreikių tyrimas, sociometrinis tyrimas. Šiame etape analizuoti X klasės gimtosios kalbos vadovėliai socialinės kompetencijos aspektu.

Trečiajame etape (2006m. sausis–2006m. kovas) analizuota gauta informacija, sudarytos lentelės, diagramos, formuluotos išvados, rekomendacijos.

2.2. Tyrimo metodai

Darbe taikyti mokslinių tyrimų metodai: mokslinės literatūros tekstų metaanalizė, anketinė apklausa, sociometrinis tyrimas, vertinamasis metodas, matematinė-statistinė duomenų analizė.

- *Metaanalizės metodu* siekta išnagrinėti pedagoginės, psichologinės, didaktinės literatūros šaltinius, susijusius su darbo tema, aptarti analizės (nagrinėjimo, apibendrinimo ir vertinimo) rezultatus.
- *Taikant* analizės metodą, išnagrinėti Švietimo ir mokslo ministerijos dokumentai: bendrojo lavinimo programos ir išsilavinimo standartai.
- Anketavimo metodu tirtas mokinių poreikių ir socialinės kompetencijos santykis. Modeliuojant poreikių anketą, remtasi R. Lekavičienės, A. Maslow, H. Murray, D. McClelland, V. Sikorskytės-Voišnienės įvardijamais socialiniais poreikiais. Anketos pavyzdys pateiktas 1 priede. Tyrime dalyvavo Kėdainių „Aušros“ vidurinės mokyklos dešimtos klasės mokiniai. Imties dydis 100.
- Išanalizuota mokslinė literatūra ir ištirti mokinių poreikiai leido sudaryti *anketą*, padedančią suvokti socialinės kompetencijos ugdymo svarbą.
- Sociometrinis tyrimas taikytas komunikacijos ir bendravimo poreikiui nustatyti. Tirti Kėdainių „Aušros“ vidurinės mokyklos 10b ir 10c klasės mokiniai (3, 4

priedai). Tyrimo rezultatai leidžia suvokti, kaip mokiniai bendrauja atskiroje socialinėje grupėje.

- Siekiant sužinoti ir ištirti mokinių požiūrį į socialinės kompetencijos ugdymą, aptarti socialinės kompetencijos ugdymo galimybes gimtosios kalbos pamokose, atliktas sociologinis tyrimas. Tyrime dalyvavo Kėdainių „Aušros“ ir „Atžalyno“ vidurinių mokyklų X klasių mokiniai. Imties dydis 174. Anketos pavyzdys 5 priede.
- Skaičiavimai atlikti MS Excell ir SPSS kompiuterinėmis programomis.

3. MOKINIŲ POREIKIŲ TYRIMO SVARBA SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS UGDYMU

Pagrindinė asmenybės aktyvumo priežastis yra įvairūs poreikiai, atsirandantys tiek dėl instinktyvių potraukių, tiek dėl kognityvinės asmenybės patirties. Poreikiai – tai tam tikra asmenybės būseną, sudaranti prielaidas veiksams, nukreiptiems tuos poreikius patenkinti. Tačiau jie nėra tiesioginės aktyvumo paskatos. Veikti žmogus pradeda tada, kai iškyla koks nors vaizdinys ar mintis apie objektą, kuris gali patenkinti poreikius (Jacikevičius, 1995, Sikorskytė – Voišnienė, 1997).

Socialiniai poreikiai – tie, kurie gali būti patenkinti tik tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvaujant žmonėms (Fisher, 1982). Jie veikiausiai įgyjami gyvenant tarp kitų ir įsisavinant įvairias visuomeninio gyvenimo normas (Bendravimo psichologija, 2003). Iš tiesų, žmonių socialiniame elgesyje galima išvystyti ir pozityvių, ir negatyvių tendencijų.

Sudarant poreikių lentelę, remtasi R. Lekavičienės, A. Maslow, H. Murray, D. McClelland V. Sikorskytės-Voišnienės įvardijamais socialiniais poreikiais.

Ugdant mokinių socialinę kompetenciją, reikia akcentuoti jų saugumą. Socialinė kompetencija sietina su kūrybingumu, pažintiniu meistriškumu, komunikacija ir aplinka, taip pat savivertės įsisąmoninimu, todėl tyrimui buvo pasirinkti šių aspektų poreikiai. Socialinius gebėjimus ir jų formavimąsi skatina gyvenimo reiškinių stebėjimas, savarankiška kūryba mokantis, bendravimas su aplinka. Anketoje (1 priedas) kiekvienam poreikiui ištirti pateikiami trys klausimai, atspindintys svarbiausius tiriamo poreikio aspektus.

Tyrimo analizė pateikiama nuo svarbiausio (pagal A. Maslow) fizinio saugumo poreikio ir baigiamą aukščiausią vietą užimančio – savo vertės pajautimo poreikio analize. Poreikių tyrimų rezultatai analizuojami diagramomis.

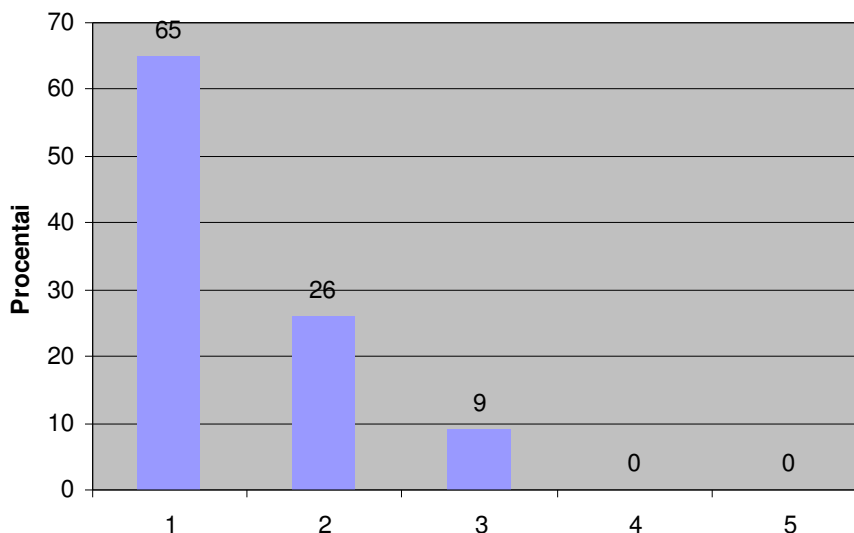
3.1 . Fizinis saugumas

Pagal A. Maslow žmogaus poreikių piramidę pirmiausia reikia tenkinti fiziologinius ir saugumo poreikius, tik patenkinęs juos, asmuo gali siekti aukštesnių tikslų.

Sveikatą ir asmens higienos įgūdžius apklaustieji apibūdino taip: „labai gerai“ jaučiasi 65%, „gerai“ – 26% „vidutiniškai“ savo sveikatos būklę apibūdino 9%. „Menkai“ ir „blogai“ atsakymų nebuvo. Tokie sveikatos būklės atsakymų rezultatai kelia abejonių, nes mokyklos sveikatos priežiūros specialistė, remdamasi šeimos gydytojo išduotomis mokinių sveikatos pažymomis, pateikia realius tiriamųjų sveikatos būklės statistikos duomenis. Iš 97

Kėdainių „Aušros“ vidurinės mokyklos dešimtos klasės mokinių, pasitikrinusių sveikatą, I sveikatos grupė (sveikas) nustatyta 23 mokiniams, II sveikatos grupė (turintis patologiją) nustatyta 59 mokiniams, III – grupė (ligonis) turi 10 mokinių. Tai atitinkamai 23,7%, 60% ir 10,3%. Daugiausia mokinių, turinčių regos sutrikimų – 35, laikysenos sutrikimų turi 19, 6 mokiniai turi širdies ydą. 2 mokiniai serga (ligos kodai – G 40.2, J 45.0). Sveikatos priežiūros specialistė teigia, kad respublikoje 2/3 mokinių turi patologiją ar serga.

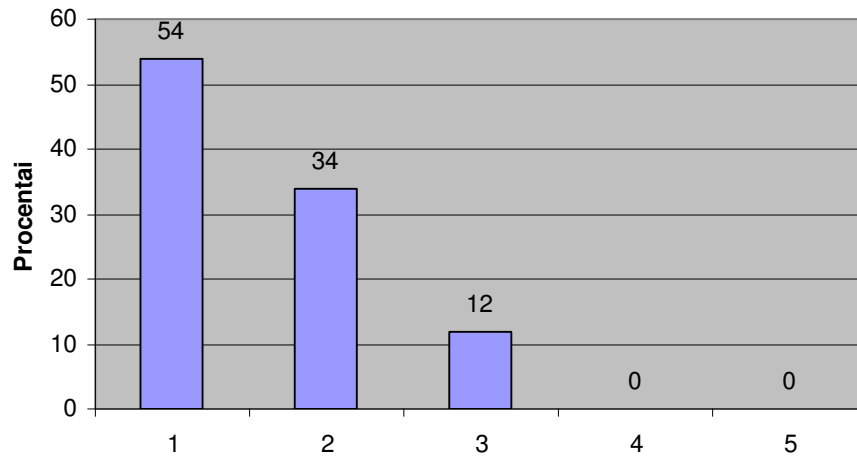
Galima daryti prielaidą, kad mokiniai apibūdino savijautą, bet ne sveikatos būklę. Sveikatos priežiūros specialistė pažymi, kad kai kurie sveikatos sutrikimai, pavyzdžiui, laikysenos nekamuoja ir nesukelia diskomforto, tačiau pabrėžia, kad mokinių sveikata silpnėja. Silpnos sveikatos priežastys gali būti pervargimas, stresas, kamuojantis mokinius dėl didelių mokymosi krūvių, netaisyklingos mitybos ir t. t.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

1 pav. Sveikata ir pagrindiniai asmens higienos įgūdžiai

Savo aprangą mokiniai įvertino taip: „labai gerai“ – 54, „gerai“ – 34. Savo aprangos lygį „vidutiniškai“ vertina 12 apklaustųjų. Atsakymų „menkai“ ir „blogai“ nebuvo. Tokie atsakymų rezultatai rodo mokinių aukštą savo aprangos kokybės lygį. Sunku pasakyti, ar toks vertinimas adekvatus, nes Kėdainių „Aušros“ vidurinėje mokykloje mokiniai dėvi uniformas. Atsakydami į klausimus, mokiniai galėjo apsiriboti tik mokykloje dėvima apranga.

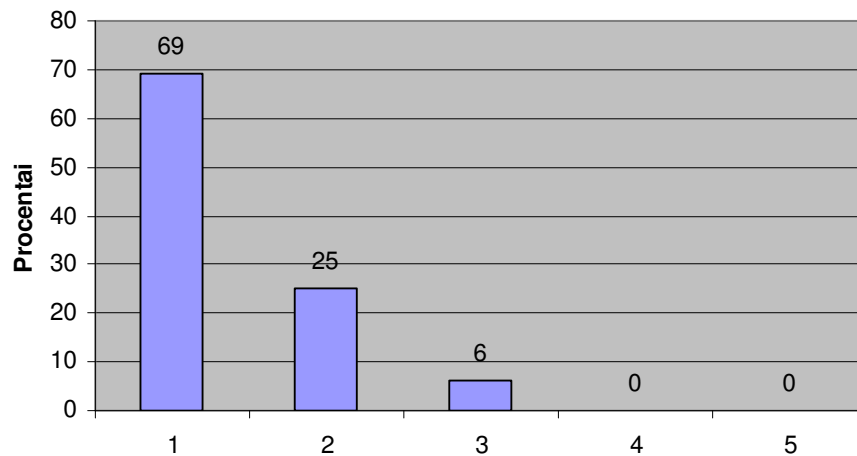

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

2 pav. Apranga ir jos kokybė

Namų (gyvenimo) sąlygas dešimtos klasės mokiniai linkę vertinti „labai gerai“ ir „gerai“. Atitinkamai 69% ir 25%. „Vidutiniškai“ namų sąlygas įvertino tik 6%. „Menkai“ ir „blogai“ vertinančių nebuvo.

Gyvenimo sąlygas tiriamieji vertino panašiai kaip sveikatos būklę. Tai leidžia daryti prielaidą, kad mokiniai paviršutiniškai vertina sveikatą ir gyvenimo sąlygas.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

3 pav. Namų (gyvenimo) sąlygos

Galima teigti, kad fizinio saugumo poreikį mokiniai įvertino geriausiai, nes „menkai“ vertinančių ar visai nesugebančių įvertinti nebuvo. „Labai gerai“ šis poreikis patekinamas vidutiniškai 63 apklaustųjų, „gerai“ – 28 atsakymai, „vidutiniškai“ – 9 atsakymai.

Išanalizavus fizinio saugumo poreikių tyrimo rezultatus, jaučiamas akivaizdus mokinių atsakymų į klausimus nukrypimas nuo tikrovės, nes daugiausia mokykloje mokosi vaikai iš darbininkų šeimų, gaunančių mažas pajamas.

Norint suvokti realią socialinę būklę buvo analizuojama mokinių šeimų socialinė būklė. Apklausta 390 penktų – dešimtų klasių mokinių (t. y. 76,2% visų 5 – 10 kl. mokinių). Analizuojama mokinių šeimų socialinė būklė, ekonominė gerovė (2 priedas).

Analizuojant 5 – 10 klasių mokinių šeimų socialinę būklę, buvo nustatyta, kad 67% mokinių gyvena pilnoje šeimoje su abiem tėvais; 22,5% – išsiskyrusioje šeimoje, 7% mokinių vienas iš tėvų yra išvykęs uždarbiauti į užsienį; 4,6% – vienas iš tėvų miręs; 1,5% gyvena su globėjais 1,8% gyvena ne su globėjais, o su kitais asmenimis (močiute, teta ar kt.).

Nustatyta, kad 82% mokinių motinų dirba, 18% yra bedarbės. Dirbančių tėvų – 90%, o nedirbančių -10%.

Analizuojant mokinių gerovę, nustatyta, kad personalinį kompiuterį namuose turi 69% mokinių, interneto paslaugomis namuose naudojasi 44% apklaustųjų. Dešimtos klasės mokinių buvo apklausta 76. jų atsakymų variantai prilygsta bendram atsakymų vidurkiui (2priedas).

3. 2. Kūrybiškumas

Gimtosios kalbos ugdymo programose daug dėmesio skiriama kūrybiškumui ir jo ugdymui, todėl siekta sužinoti mokinių nuomonę apie šio poreikio svarbą jų gyvenime ir ugdymo procese.

Kūrybiškumo sąvoka apibūdinama įvairiai. Kūrybingumu vadinama asmenybės ypatybė, padedanti atrasti nauja (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Intelektu tyrinėtojas J. P. Guilfordas teigia, kad kūrybingi žmonės turi lakią, drąsią vaizduotę, padedančią jiems lengvai kurti naujus išpūdžius ir naudotis įgytu patyrimu.

Suprantama, kad kūrybingi žmonės geba operatyviai spręsti problemas, adekvačiai vertinti idėjas. Dažniausiai kūrybiški individai pasižymi šiomis savybėmis: smalsumu, troškimu pažinti, lakia vaizduote, išradingumu, drąsa, valingumu ir kt.

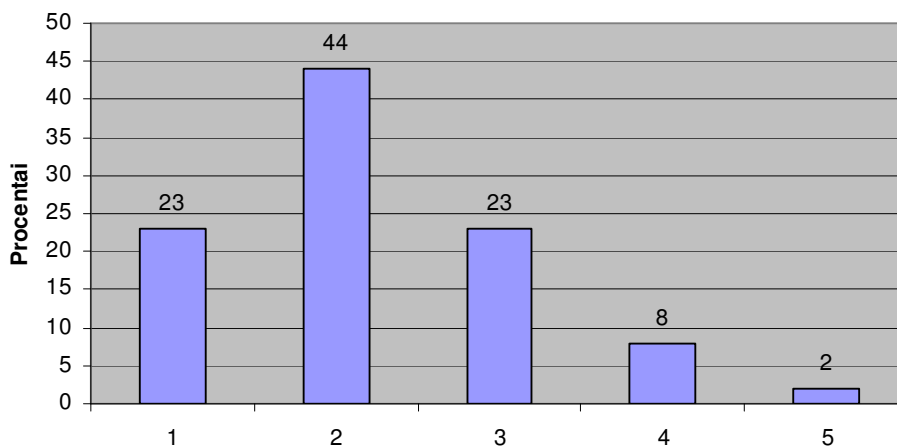
Teiginys „Lankstumas ir gebėjimas kūrybiškai mąstyti“ mokinių buvo suvoktas taip: „labai gerai“ šią ypatybę apibūdinusių buvo 23%, tiek pat procentų apklaustųjų kūrybiškumą vertina „vidutiniškai“. 44% mano, kad jų kūrybiškumas atitinka „gerai“ suvokimą.

„Menkai“ gebėjimą kūrybiškai mąstyti apibūdina 8%. Visai negebantys kūrybiškai mąstyti mano esą 2% apklaustųjų dešimtos klasės mokinių.

Mokiniai lankstumą ir gebėjimą kūrybiškai mąstyti linkę vertinti „vidutiniškai“. Tokie rezultatai atspindi objektyvią situaciją, nes mokiniams sunkiai sekasi kurti tekstus – rašinius, miniatiūras, dienoraščius, laiškus. Spartus informacinių technologijų (internetu) veržimasis į mokinių gyvenimą smukdo jaunimo kalbos, raštingumo ir kūrybiškumo lygį. Mokiniai galėdami operatyviai ir lengvai rasti informaciją internete neskaito knygų, nesistengia kurti. Analizuojant kūrybiškumą, negalima apsiriboti tik litertūriniais darbais, nes kūrybos produkto samprata labai plati: naujos idėjos, įvairūs meno stiliai ir kūriniai, technologijos ir t. t. su gebėjimu lanksčiai mąstyti siejamas originalumas ir lengvumas.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose (2003) keliami tikslai sužadinti mokinių kūrybos norą ir džiaugsmą, padėti jį pajusti. Svarbu, kad mokiniai kūrybą suvoktų kaip natūralų, priimtina ir pozityvias emocijas keliantį procesą.

Jokia kūryba neįmanoma be informacijos šaltinių, gebėjimo juos priimti, panaudoti juos kūrybos procesui. Visa tai reikalauja lakios vaizduotės, atminties, turtingo žodyno. Kūrybišumui didelę įtaką daro savijauta ir nuotaika, imantis kūrybiškos veiklos svarbi vidinė būsena.

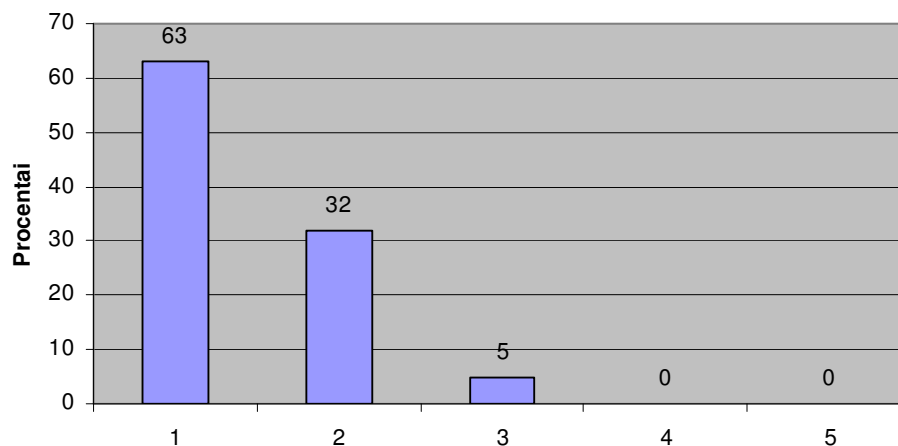
Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

4 pav. Lankstumas ir gebėjimas kūrybiškai mąstyti

Antrąjį šio poreikio teiginį mokiniai vertina atitinkamai: džiaugsmo reiškimo sąvoką dauguma mokinių mano suvokiantys „labai gerai“ – 63%, „gerai“ - 32% „vidutiniškai“ tik 5% . „Menkai“ ar „blogai“ suvokiančių nėra.

Tokie rezultatai adekvatūs realiai situacijai, nes dauguma jaunų žmonių mano gebantys būti džiaugsmingi, linksmai reaguoti į įvairias situacijas.

Jų gyvenimas dar tik skleidžiasi, tikriausiai džiaugsmo reiškimą jie tapatina su gerais santykiais, humoro jausmu. Mokiniai geba pasakoti trumpas šmaikščias istorijas, jiems patinka pasakojamosios tautosakos žanras – anekdotai. Mokiniai mėgsta žiūrėti komedijas, nuotaikingai dalintis įspūdžiais.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

5 pav. Džiaugsmo reiškimas

Į trečią teiginį „Kūrybiško tobulėjimo galimybės“ daugiausia atsakymų buvo „gerai“ – 52%, „labai gerai“ -30%. Vidutiniškai savo kūrybiško tobulėjimo galimybes vertina 12% , „menkai“ – 5%, visiškai nemato galimybes tobulėti 1% apklaustųjų.

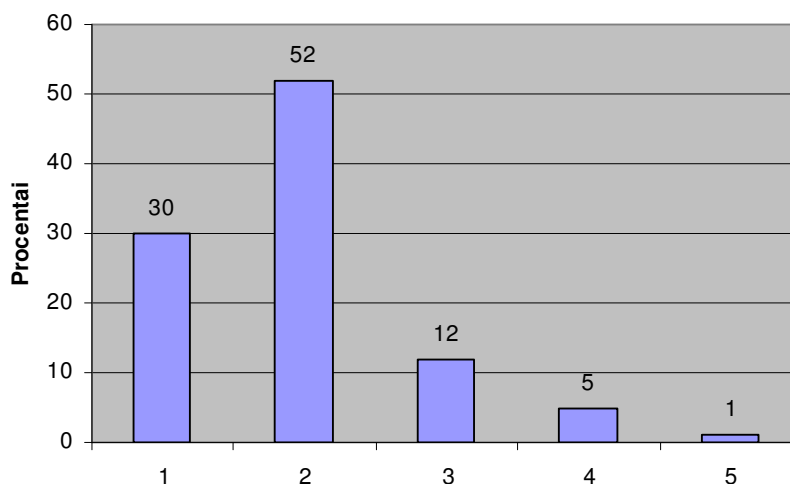
Kūrybiškumą skatina santykis su aplinka, gebėjimas savarankiškai mokytis, laisvų temų rašiniai, kiti literatūriniai darbai.

Mokykla yra kaitos ašis. Svarbu, kad joje mokiniai pajustų gyvenimo pulsą, o netaptų tik informaciją gaunantys bejausmiai produktai. Kūrybiškumas glaudžiai siejamas su susidomėjimu, noru tai pažinti, taip pat su individo estetinių nuostatų visuma.

Teiginių „Lankstumas ir gebėjimas kūrybiškai mąstyti“ ir „Kūrybiško tobulėjimo galimybės“ atsakymų variantai panašūs. Tikėtina, kad kūrybiškumo galimybes mokiniai sieja su konkrečiais kūrybiniais gebėjimais – muzika, daile ir kt. Svarbu pažymėti, kad kūrybiškumas glaudžiai susijęs su mokymosi motyvacija.

Kūrybiškumo poreikį ir jį apibūdinančius teiginius mokiniai išsąmonina „labai gerai“ – atsakymų vidurkis 39 ir „gerai“ – atsakymų vidurkis 42.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

6 pav. Kūrybiško tobulėjimo galimybės

Ugdydamas kūrybiškumą, pedagogas mokomąją medžiagą turi pateikti taip, kad mokiniam būtų sudarytos sąlygos diskutuoti, analizuoti, vertinti, kurti. Dėl didelio mokymosi krūvio kūrybiškoms pamokoms dažnai trūksta laiko, nes mokytojas stengiasi išdėstyti visą programoje numatytą medžiagą.

3.3. Pažintinis meistriškumas

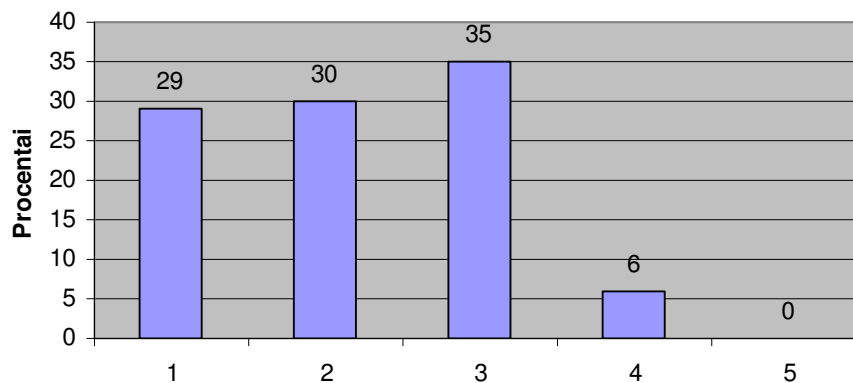
Pažintinis meistriškumas taip pat labai svarbus individo poreikis, leidžiantis suvokti savirealizacijos svarbą. Pažintinis meistriškumas glaudžiai siejamas su mokymosi motyvacija. Motyvacija apima individo poreikius, siekius, vertybines pažiūras.

Motyvacija perkelia iš nuobodulio į susidomėjimą, sukelia energiją ir padeda ją nukreipti reikiama linkme (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Gebėjimas atrasti ir suformuluoti konkrečius mokymosi tikslus, rodo mokinio mokymosi motyvacijos kokybę ir brandą.

Pažintinis meistriškumas priklauso nuo asmens vertybių sampratos, gebėjimų, stropumo, valios pastangų. Bręstantis žmogus jau turi gebėti savo veiklos, elgesio tikslus formuluoti savarankiškai, nes kitaip jam tektų įgyvendinti ne savo paties, o kieno nors kito tikslų ir siekių modelį.

Į tris pateiktus teiginius mokiniai rinkosi atitinkamus atsakymų variantus. Į pirmą teiginį „Siekimas kompetencijos, lavinant mokymosi įgūdžius“ atsakymų procentinė išraiška: daugiausia atsakyta „vidutiniškai“ (35%), „gerai“ (30%). 29% apklaustųjų mano, kad

maksimaliai išnaudoja mokymosi įgūdžius, siekdami kompetencijos. 6% menkai tai daro, o „blogai“ atsakymas leidžia spręsti, kad nesuvoktas teiginys arba mokinys abejingas kompetencijos ugdymui (-si).

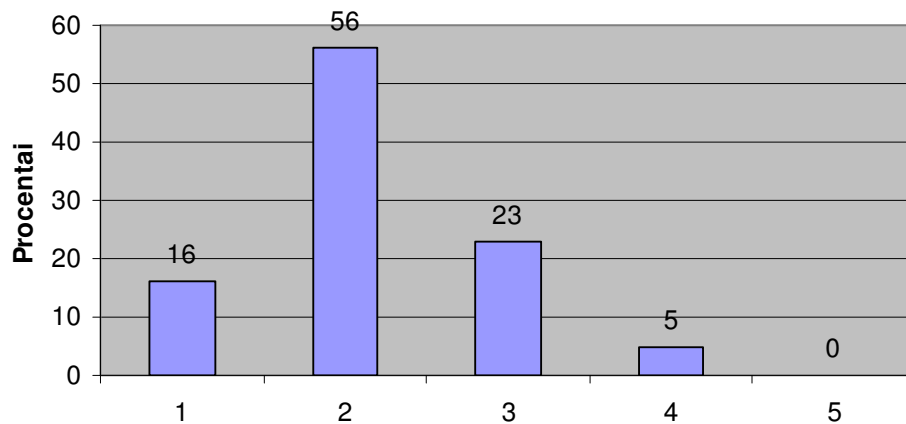

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

7 pav. Siekimas kompetencijos, lavinant mokymosi įgūdžius

Savo problemines situacijas „labai gerai“ geba įvertinti, analizuoti ir spręsti 16% apklaustųjų, „gerai“ – 56%. 23% mano, kad „vidutiniškai“ geba spręsti savo problemas. „Menkai“ probleminėse situacijse orientuojasi 5% . Visiškai neturinčių problemų ar negebančių jų spręsti nėra. Spręsti problemas greičiau geba lankstaus mąstymo žmonės. Jie lengviau keičia problemas, jei jos neatitinka poreikių ir tikslų, greičiau atsisako sprendimo metodų, nepadedančių įveikti kliūtis.

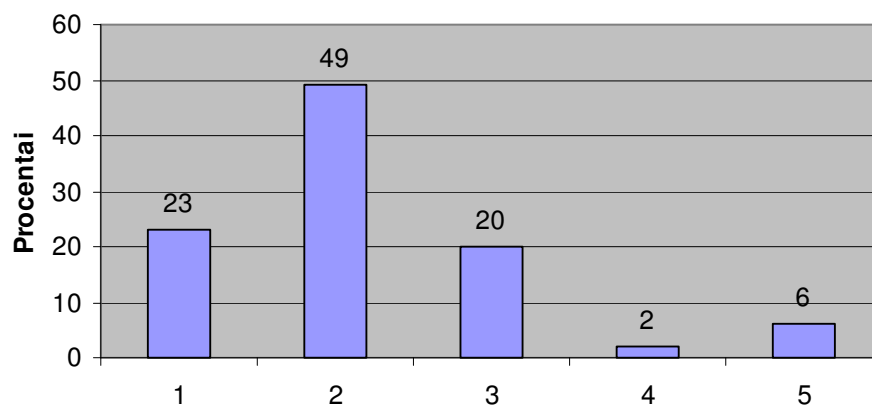
Vyraujantis atsakymas „gerai“ rodo septyniolikmečių gebėjimą lanksčiai mąstyti, tačiau vienareikšmiškai teigti, kad mokiniai gerai geba vertinti, analizuoti ir spręsti problemas negalima. Už mokinių elgesį atsako tėvai, jie padeda savo vaikams spręsti iškilusius klausimus. Mokykloje socialinis pedagogas, psichologas, klasės auklėtojas, dalykų mokytojai yra vaiko patarėjai ir ugdytojai, todėl mokiniai gali jausti tik dalį atsakomybės už savo veiksmus.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai

8 pav. Probleminių situacijų vertinimas, analizė ir sprendimas

Teiginys „Kultūrinio patyrimo suvokimas (galimybė gauti informaciją)“ buvo suvoktas atitinkamai: „labai gerai“ – 23%, „gerai“ – 49%, „vidutiniškai“ kultūrinį patyrimą vertina 20%, „menkai“ 2% apklaustųjų, o 6% nesuvokia arba neigiamai vertina savo kultūrinį patyrimą. Iš atsakymų variantų galima teigti, kad vertindami pažintinio meistriškumo kultūrinio patyrimo suvokimą (galimybę gauti informaciją) mokiniai didesnę dėmesį skyrė informacijos gavimui.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

9 pav. Kultūrinio patyrimo suvokimas (gebėjimas gauti informaciją)

Dešimtos klasės mokiniai pažintinio meistriškumo poreikio svarbą mano suvokiantys „gerai“, vidurkis 45 atsakymai.

3.4. Komunikacija ir bendravimas

Socializacijos procesas nesuvokiamas be komunikacijos ir bendravimo. Individo gebėjimas bendrauti padeda spręsti apie jo integracijos į visuomenę kokybę. Atrodo, kad kiekvienas sugeba bendrauti, tačiau realios situacijos dažnai liudija ką kitą. Mokiniais sunku reikšti savo mintis dėl daugelio priežasčių: skurdaus žodyno, drovumo, įvairių baimių. Dažnai mokiniai drovosi eiti atsakinėti prieš klasę, skaityti pranešimą auditorijai ir kt. Akivaizdu, kad tokiems mokiniams sunkiau sekasi bendrauti. Jie gerai jaučiasi tik su artimais žmonėmis.

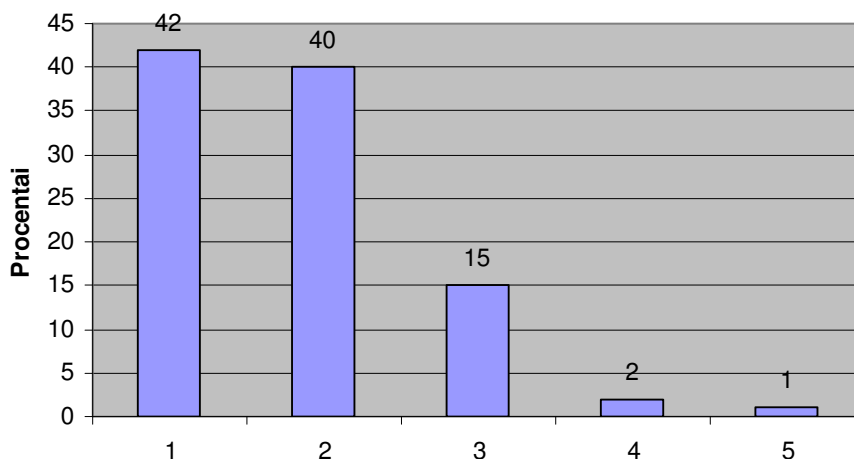
Komunikacijos ir bendravimo poreikiui išanalizuoti buvo pateikti tokie klausimai: kaip mokiniai suvokia atsakomybę ir pagalbą kitiems, kaip sugeba įvertinti asmeninę kontrolę (savikontrolę); kaip geba jausti priklausymą grupei ir tarpusavio sąveiką.

Į pirmąją teiginį „Atsakomybės ir pagalbos kitiems“ suvokimą buvo beveik vienodas dviejų atsakymų – „labai gerai“ (42%) ir „gerai“ ir (40%) – pasirinkimas. 15% mano, kad vidutiniškai jaučia atsakomybę ir geba padėti kitiems. 2% - menkai, 1% - neturi atsakomybės jausmo.

Atsakomybė ir pagalba kitiems svarbus socialinės kompetencijos rodiklis. Savitarpio supratimas leidžia suvokti santykių kokybę (Hinsch, Wittmann, 2003). Aukšta procentinė teigiamų atsakymų išraiška rodo mokinių gebėjimą toleruoti greta esantį, suteikti pagalbą. Nors kasdienis gyvenimas rodo, kad kartais anketų apklausos atsakymai neadekvatūs realioms situacijoms.

Jeigu stengiamasi nuolat visiems įtikti, taip pat yra negerai. Dažnai žmonės sutinka padėti kitiems, nedrįsdami pasakyti „ne“. Psichologų teigimu, jei dėl pagalbos ar malonaus elgesio žmogus jaučiasi nesmagiai, jis tampa kankiniu.

Šiuolaikiniame nuolatinės kaitos pasaulyje individas privalo gebėti atsirinkti ir mokėti tinkamai suvokti vertybių sistemą. Norint būti teisingiems, pirmiausia reikia išsiaiškinti, ko žmogus trokšta tam tikroje situacijoje. Atsakomybė ir pagalba kitiems siejama su paslaugumu. Tai nusistatymas visuomet būti pasirengusiam padėti ir nelikti pasyviu, tačiau svarbu gebėti neleisti aplinkiniams piknaudžiauti gerumu, paslaugumu, dosnumu.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

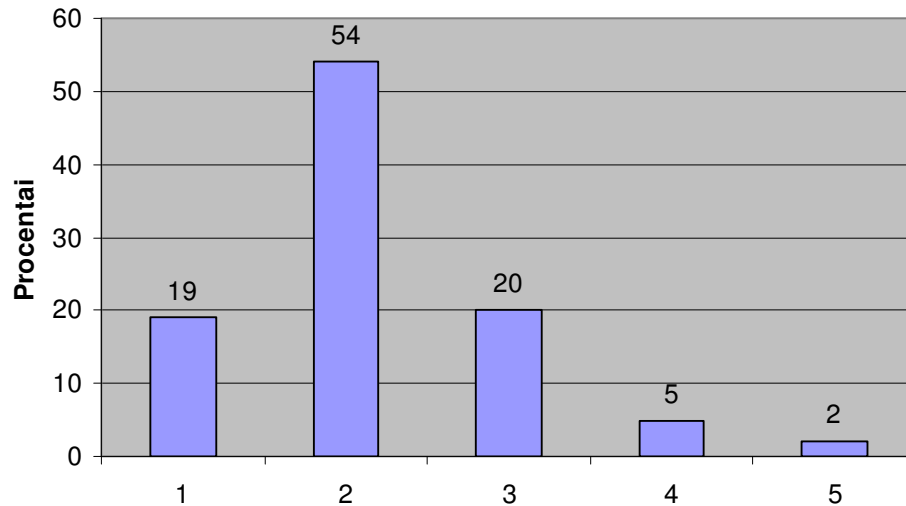
10 pav. Atsakomybė ir pagalba kitiems

Asmeninei kontrolei vertinti daugiausia pasirinkti atsakymai „gerai“ (54%), „labai gerai“ (19%), „vidutiniškai“ geba save kontroliuoti 20%, kad ši savybė išugdyta „menkai“ mano 5% apklaustųjų, o 2% nesuvokia savikontrolės principo.

Asmeninės kontrolės vertinimo atsakymų rezultatai padeda suvokti mokinių atsakomybės jausmą sau, todėl šio poreikių principo rezultatai skiriasi nuo atsakomybės ir pagalbos kitiems. Akivaizdu, kad asmeninius dalykus mokiniai linkę vertinti kritiškiau.

Mokėjimas save suvokti kaip asmenybę ir gebėjimas valingai elgtis yra labai svarbus brandumo požymis. Paauglystėje savęs vertinimas užima ypatingą vietą, tačiau jo ištakos ankstyvesniame amžiuje (Andziulytė, Beresnevičienė, 2005). Pastebėta, kad savivertę, kuri glaudžiai siejama su savikontrolė, sąlygoja daug veiksnių: šeimos vaidmuo, lytinis brendimas, naujų savikontrolės formų įvaldymas, gebėjimas suvokti ir įsisąmoninti elgesio motyvus ir kt.

Svarbu akcentuoti mokyklos bendravimą ir bendradarbiavimą su mokinių tėvais, kurie geriausiai pažįsta savo vaikus ir gali būti patarėjai, sprendžiant iškilusias problemas.

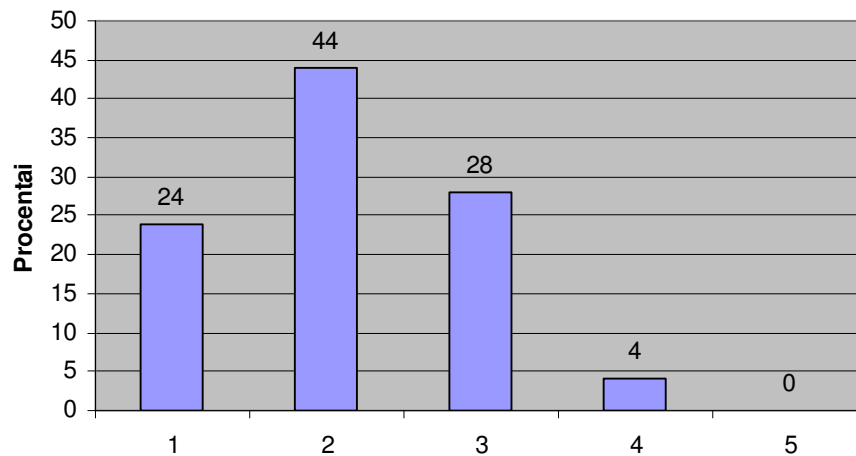
Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

11 pav. Asmeninė kontrolė (savikontrolė)

24% mano, kad bendrauti sugeba „labai gerai“, „gerai“ atsakymą rinkosi net 44% (beveik pusė) apklaustųjų. „Vidutiniškai“ savo gebėjimą kontaktuoti ir dalyvauti grupės veikloje apibūdino beveik tiek pat kaip ir „labai gerai“ – 28%. Tik 4% mano menkai sugebantys bendrauti, o variantas „blogai“ nebuvo pasirinktas.

Apklaustos rezultatai rodo, kad gebėjimą bendrauti ir priklausyti grupei dešimtos klasės mokiniai daugiausia vertina „gerai“. Komunikacinius gebėjimus ugdo įvairios gimtosios kalbos pamokų užduotys: kūrybiniai darbai, diskusijos, debatai, disputai, polemniai pokalbiai ir kt. Pedagoginė patirtis rodo, jei mokinys geba sklandžiai mintis reikšti raštu, jam puikiai tai sekasi bendrauti žodžiu ir atvirkščiai. Globalizacijos sąlygomis svarbu gebėti bendrauti, prisitaikyti prie sparčiai kintančios visuomenės, todėl reikia ne tik gebėti taisyklingai kalbėti per pamokas, bet ir mokėti elgtis ir bendrauti nepažįstamoje erdvėje. Komunikabilumas yra vienas iš privalumų ieškant darbo. Tai yra nuoseklus šeimos ir pedagogų darbas. Tačiau patirtis rodo, kad dažnai per pamokas trūksta laiko komunikaciniams įgūdžiams gilinti, nes dažnai mokytojai stengiasi išdėstyti visą programose numatytą medžiagą, todėl minėtiems dalykams trūksta laiko.

Populiarėjanti internetinė žiniasklaida taip pat daro neigiamą įtaką gyvam žmonių bendravimui. Tai jau tampa jaunimo problema, nes dažnai mokiniai praleidžia pamokas dėl priklausomybės internetui. Virtualus bendravimas skatina asmens dualizmą – drovus ir uždaras realybėje žmogus įgyja drąsos virtualioje erdvėje ir geba laisvai bendrauti. Psichologai mano, kad priklausomybė nuo interneto – naujo tipo psichologinė problema.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

12 pav. Priklausymas grupei ir tarpusavio sąveika

Išanalizavus komunikacijos ir bendravimo poreikio teiginių atsakymus, galima teigti, kad dešimtos klasės mokiniai gerai vertina savo gebėjimą bendrauti, šį atsakymo variantą rinkosi 46 apklaustieji. „Labai gerai“ ir „vidutiniškai“ apkausos rezultatai panašūs – Vidurkis atitinkamai 28 ir 21 apklaustųjų. „Menkai“ gebančių bendrauti – 4 mokiniai, visiškai negebančių bendrauti – 2.

Aišku, kad mokinys, kaip ir suaugęs žmogus, gyvenime atlieka keletą vaidmenų: namuose jis sūnus/dukra, mokykloje – mokinys, papildomojo ugdymo veikloje būrelio ar klubo narys, draugas ir t. t. Psichologai teigia, kad, atlikdamas atitinkamą vaidmenį, žmogus elgiasi kitaip. Rolinė elgsena priklauso nuo individualių žmogaus savybių: jo motyvacijos, temperamento, charakterio, gabumų, patyrimo ir kt. (Jacikevičius, 1995). Suprantama, kad tai suponuoja asmens bendravimo kokybę.

Kadangi kiekvienas mokinys priklauso ne vienai grupei ir atlieka keletą vaidmenų, tai jo elgsenys priklauso nuo atitinkamos rolės įsisąmoninimo. Mokinių tėvai dažnai teigia, kad namuose jų vaikai elgiasi kitaip negu mokykloje. Tai patvirtina, kad žmogaus elgsenys priklauso nuo atliekamo vaidmens.

Norint išsamiau ištirti mokinių komunikacinius gebėjimus ir bendravimą atliktas dviejų (10b ir 10c) Kėdainių „Aušros“ vidurinės mokyklos dešimtos klasės mokinių sociometrinis tyrimas (3 priedas, 4 priedas). Galima teigti, kad kiekviena socialinė grupė yra savita ir be standartinių bruožų susiformavę individualūs bruožai. 10b klasės sociometrinio

tyrimo rezultatų analizė rodo, kad klasėje populiarios keturios merginos, o 10c klasėje ryškaus lyderio nėra, dominuoja E. T. , bet jis populiarus tik tarp vaikinių.

Abiejose klasėse yra po vieną izoliuotą mokinį. 10b klasės izoliuotasis narys padarė keletą teigiamų pasirinkimų – norėtų bendrauti su kai kuriais mokiniais, o 10c izoliuotas mokinys pats nenorėtų bendrauti su klasės draugais, nes neatliko nė vieno teigiamo pasirinkimo.

10b klasėje tik vienas atstumtasis (jo labiausiai nemėgsta merginos, vaikinai neatstumia), 10c – du atstumtieji, juos atstumia visa klasė. Atstumtieji mokiniai yra vidutinių gabumų, tačiau turi bendravimo problemų – uždari, neaktyvūs, vengiantys dalyvauti klasės ir mokyklos renginiuose. 10b klasės mokinys turi kalbos defektą, klasės draugai kartais iš jo pasišaipto. 10c klasės atstumtasis mokinys keletą metų buvo mokomas namuose, gali būti, kad dėl tos priežasties jis pats nepriima klasės draugų ir jie stengiasi jį atstumti. Taip pat šis vaikiną traktuojamas kaip hiperaktyvus. Dažnai kinta jo nuotaika.

Tyrimo rezultatai rodo, kad 10b klasėje stebimos dvi nedidelės grupelės, kurios tarpusavyje nelinkusios bendrauti – tai merginos ir vaikinai. Merginos linkusios neigiamai vertinti vaikus (tik A. L. gavo vieną teigiamą pasirinkimą), jos bendrauja tik tarpusavyje. Mokyklos psichologė teigia, kad merginos nelinkusios bendrauti su vaikais dėl keleto priežasčių: prasto klasės mikroklimato, nesusiformavusio vieningo kolektyvo ir t. t. Merginų grupėje stebimos dvi sistemos: vienoje yra trys populiarios merginos, kitoje viena populiari, kitos jai pritaria. Šios sistemos tarpusavyje nesipyksta. Vaikinai draugiškesni merginų atžvilgiu – norėtų sutarti su jomis.

Išanalizavus ir apibendrinus rezultatus, galima daryti išvadą, kad klasėje vyrauja nekonfliktiškas mikroklimatas: daugiau teigiamų pasirinkimų negu neigiamų (+51 ir -35). Klasėje vieningumas vaikinių ir merginų grupėse, bet nėra sutarimo tarp grupių, kas kenkia klasės sutelktumui, draugiškumui.

10c klasėje stebimos kelios nedidelės sistemos, kurios bendrauja ne tik tarpusavyje, bet ir su kitais mokiniais. Nustatyti du abipusiai konfliktai: merginos ir vaikinų, vaikinų ir vaikinų. Klasėje vyrauja gana konfliktiškas mikroklimatas (+47, - 43). Tai gali lemti abejingumą, nesidomėjimą vienas kitu, klasės nevieningumą, bendro tikslo nebuvimą.

Sociometrinio tyrimo rezultatų analizė rodo, kad atskirai grupei būdingas tik joje susiformavęs santykių modelis. Psichologai teigia, kad grupinę psichiką sudaro bendri tos grupės individams psichiniai reiškiniai ir reiškiniai, kylantys individams sąveikaujant (Jacikevičius, 1995).

3.5. Savo vertės pajautimas

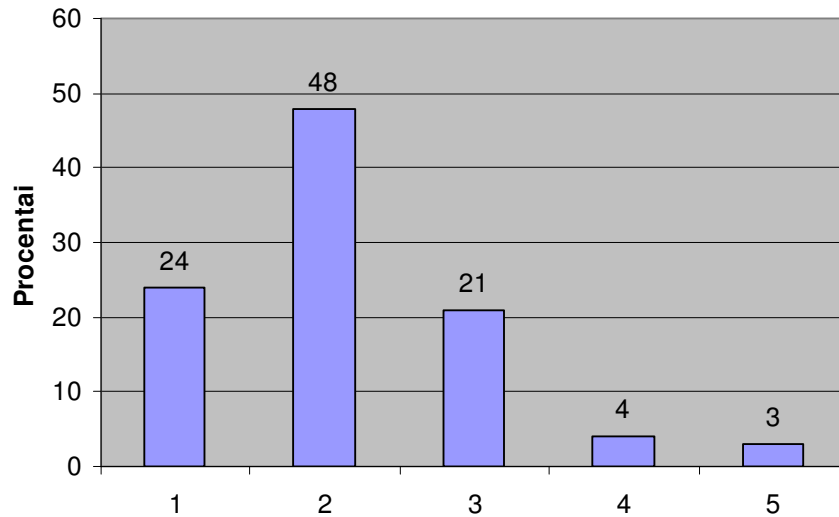
A. Maslow „Žmogaus poreikių piramidėje“ saviaktualizacijos poreikiai užima aukščiausią vietą. Tai rodo, kad tik patenkinęs kitus poreikius individas gali realizuoti savo vertės pajautimo poreikius.

Tiriant šį poreikį, mokiniams buvo pateikti trys klausimai. Iš duomenų analizės paaiškėjo, kad į pirmąjį klausimą – realų pasitikėjimą savimi – buvo atsakyta: „labai gerai“ suvokia ir jaučia 24% apklaustųjų, „gerai“ net 48%. „Vidutiniškai“ savimi patitiki beveik tiek pat procentų kaip ir labai gerai - 21%. „Menkai“ 4%, o „visiškai nepasitiki“ 3%.

Dažnai gali būti sunku įvertinti, kas vyksta individo gyvenime. Psichologė S. Litvinoff (2004) teigia, kad dažnai žmonių saviklioja būna labai menka ir ją sustiprinti galima tikta taikant atitinkamą terapiją. Mokykloje taip pat daugėja mokinių, besilankančių pas psichologą. Mokinių pasitikėjimą savimi slopina sunkios mokymo(-si) programos, dideli mokymosi krūviai. Dėl didelio užimtumo, vaikai skunžiasi nuovargiu, pasitaiko net išsekimo atvejų.

Pasitikėjimas nėra nekintamas matas – kartais jo turima daugiau, kartais mažiau. Kuo labiau susitelkiama į saviklios stiprinimą bet kokioje srityje, tuo labiau pasitikima savimi. Psichologai (Fromas,1992) teigia, kad, sutelkiant silpnybes ir nesėkmes, tvirtinamas nepasitikėjimas ir bejėgiškumas. Ir atvirkščiai, kai kreipiamas dėmesys į gerųjų savybių puoselėjimą ir sėkmę, pasiekama pozityvių rezultatų.

Bendrojo lavinimo mokyklos rengia mokinius savarankiškam gyvenimui, todėl reikėtų daugiau dėmesio skirti praktinių dalykų ugdymui – gebėjimui adaptuotis greit kintančioje visuomenėje, nuovokumui, gebėjimui išlikti ramiems kritiškose situacijose, realiai kylančių problemų sprendimui. Dar per mažai mokykloje skiriama dėmesio konstruktyvaus ir kritinio mąstymo ugdymui. Ugdymo programos orientuotos į teorinių žinių perteikimą.

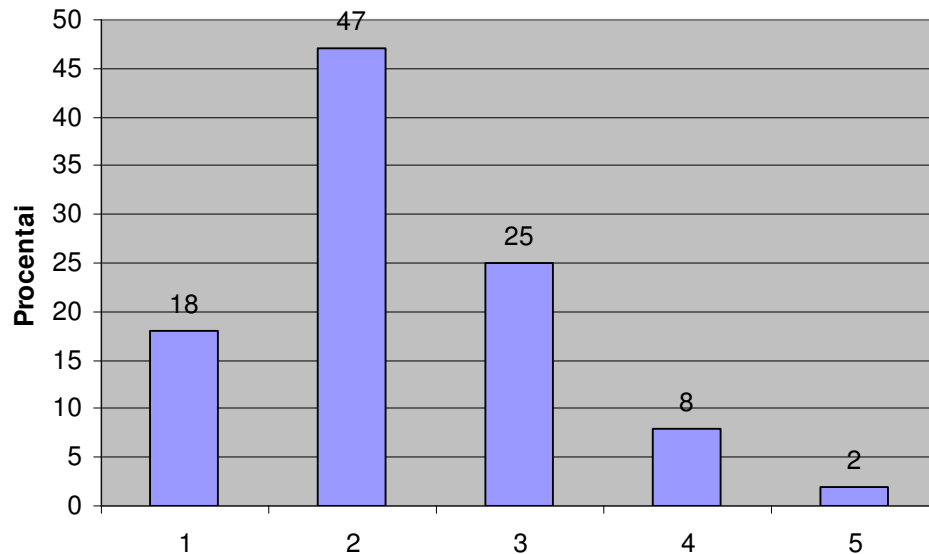
Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

13 pav. Realus pasitikėjimas savimi ir savarankiškumas

„Labai gerai“ suvokia savo silpnąsias savybes 18% mokinių, „gerai“ pripažįsta ir vertina savo būdo savybes net 47% apklaustųjų. „Vidutiniškai“ - 25% , „menkai“ suvokia ir pripažįsta 8% , o „visiškai nesugeba įvertinti“ - 2%. Savo silpnų savybių vertinimą tiriamieji apibūdino panašiai kaip pasitikėjimą savimi. Iš tokių vertinimų galima suvokti, kad mokiniai geba ne tik suvokti ir įvertinti pasitikėjimą savimi, bet pripažinti ir kritiškai vertinti trūkumus ir silpnąsias būdo savybes.

Panašiai vertindami pasitikėjimą ir silpnų savybių įsisąmoninimą bei vertinimą tiriamieji tik patvirtina šių reiškinių neatsiejamumą. Dažnai savęs vertinimas susijęs su aplinkinių nuomone, socialine terpe. Kritikuojami žmonės praranda pasitikėjimą savimi, jiems sunku ugdytis savikloivą. Daugelis pasitikėjimo stokojančių žmonių neprisimena, kad juos kas būtų pagyrę ar patys savimi būtų patenkinti.

Kaip ir pasitikėjimas savimi, taip ir silpnosios individo savybės nėra nekintamas dydis. Tik suvokdamas savo trūkumus asmuo gali jų atsisakyti ar juos koreguoti. Mokykloje veikia Psichologijos būrelis, kuriame mokoma pozityvaus mąstymo, gebėjimo spręsti iškilusias problemas.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

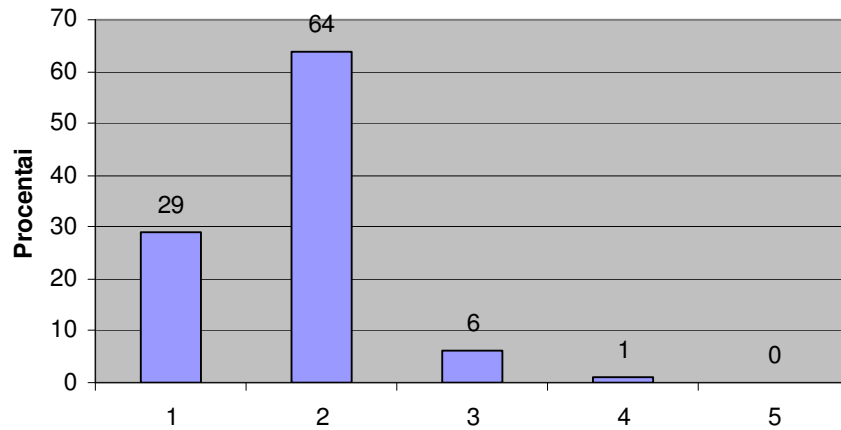
14 pav. Savo silpnų savybių įsisąmoninimas ir vertinimas

Asmeninį vertingumą ir orumą „labai gerai“ suvokia 29% dešimtos klasės mokinių, „gerai“ – 64%, savo orumą „vidutiniškai“ vertina 6% , „menkai“ 1%, o neįvertinusių nėra.

Dar vienas savivertės aspektas buvo suvoktas pozityviau. Ryški tiriamųjų tendencija pervertinti save. Asmenybės vertė paauglystėje psichologų traktuojama įvairiai. Be abejo, savivertė formuojasi nuo kūdikystės.

Psichologų teigimu, jauni žmonės linkę pervertinti ar nuvertinti savo galias ir gebėjimus. Tyrimo „Lietuvos paauglių beviltiškumo jausmas ir savivertė“, atlikto ŠU (Andziulytė, Beresnevičienė, 2005) rezultatai rodo, kad paauglių savęs vertinimo lygiui didėjant, beviltiškumo jausmas mažėja. Kuo geriau paaugliai save vertina, tuo labiau jiems patinka mokytis.

Pedagogui svarbu pažinti savo mokinius – jų gebėjimus ir ribotumą, kad būtų galima paskatinti juos ko nors siekti individualiai. Žinios sumažina baime, nes padeda geriau suvokti vykstančius reiškinius, bet labai svarbus teorinių žinių taikymas praktikoje.

Sutartiniai ženklai: 1- labai gerai, 2 – gerai, 3 – vidutiniškai, 4 – menkai, 5 – blogai.

15 pav. Asmeninio vertingumo ir orumo įsisąmoninimas

Į savo vertės pajautimo poreikio klausimus mokiniai dažniausiai rinkosi atsakymo „gerai“ variantą – 53 apklaustieji. 24 mokiniai į savo vertės pajautimo poreikių klausimus rinkosi atsakymus „labai gerai“, „vidutiniškai“ savo vertę įsisąmonina ir suvokia – 17 apklaustųjų, „menkai“ – atsakymų vidurkis – 4 apklaustieji, nesugeba suvokti savo vertės – 2 mokiniai.

Savo vertės pajautimo poreikis dar formuojasi. Daugiausia atsakymų „gerai“ byloja apie mokinių sąžiningumą, atsakinėjant į klausimus. Mokiniai tik siekia gyvenimo tikslo, todėl suprantama, kad geriausias šio poreikio įvertinimas jiems atrodo „gerai“.

4. LIETUVIŲ KALBOS VADOVĖLIŲ X KLASEI ANALIZĖ SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS ASPEKTU

4.1. Literatūrinio lavinimo ir socialinės kompetencijos dermė X klasėje

Pagrindinio ugdymo programose pabrėžiama, kad svarbu ne suteikti kuo daugiau žinių, o ugdyti ir plėtoti moksleivio asmeninę, socialinę, pažintinę bei kultūrinę kompetenciją. Kompetenciją sudaro žinių, gebėjimų ir nuostatų visuma, kurią moksleivis susiformuoja per visų dalykų pamokas ir nepamokinėje veikloje. Visame ugdymo turinyje integruojamas bendrųjų gebėjimų ir vertybinių nuostatų ugdymas, pabrėžiamas ugdymo kontekstualumas, ryšys su realiu moksleivio, mokyklos bendruomenės gyvenimu, aplinkos ir visuomenės problemomis, dienos aktualijomis.

Ugdymo procese taikomi aktyvaus mokymosi ir mokymosi bendradarbiaujant metodai, padedantys moksleiviui įgyti ne tik dalyko žinių ir gebėjimų, bet ir išsiugdyti socialinius gebėjimus – bendrauti, veikti komandoje, prisiimti lyderio vaidmenį. Ugdymo procese moksleiviai turi ne tik išmokti taikyti įgytas žinias, bet ir išsiugdyti aukštesnius pažintinius gebėjimus – kelti klausimus ir ieškoti atsakymų, analizuoti, apibendrinti, daryti išvadas, prognozuoti, vertinti, argumentuoti.

Lietuvių kalbos ugdymo turinį apima kalbinis ugdymas, kalbos pažinimas ir literatūrinis ugdymas. Daugiausia dėmesio socialinės kompetencijos ugdymui galima skirti per kalbos ugdymo ir literatūros pamokas. Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003) akcentuojama, kad, baigdamas pagrindinę mokyklą, mokinys geba atrinkti, sisteminti, apibendrinti ir argumentuotai įvertinti naują informaciją, geba dalyvauti diskusijoje, klausytis monologinės kalbos, apibendrinti interviu, efektyviai perteikia informaciją, savarankiškai renka tinkamus informacijos perteikimo būdus, klausosi, klausia, atsako, kelia problemas, svarsto, argumentuoja, prieštarauja, vertina, apibendrina, vadovauja diskusijai.

Bendrosiose programose (2003) suformuluota: literatūros kaip dalyko išplėstinė samprata sudaro palankią pedagoginę terpę mokinių kūrybinei saviraiškai, bendravimui ir bendradarbiavimui. Literatūros pamoka labiausiai atvira improvizacijai ir intrigai, žadinančioms mokinių interesą ir smalsumą.

Literatūros ugdymui dešimtoje klasėje skirtas vienas vadovėlių komplektas - Nijolės Šervenikaitės ir Linos Rimavičiūtės „Literatūra X klasei, I, II dalys, (1999, 2000). Vadovėlio autorės nepateikia pratarmės, kurioje būtų supažindinama su tekstų tematika arba į ką mokytojas turėtų atkreipti dėmesį mokydamas literatūros. Pedagogas, sudarydamas dešimtos

klasės gimtosios kalbos ugdymo turinio teminį planą, remiasi Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais (2003). Dėmesys skiriamas aspektams, kurie siekia įvairiapusės asmens galių plėtotės, pilietinės ir socialinės kompetencijos, žmogaus rengimo darbo bei profesinės veiklos sričiai ugdymui. Svarbu, kad šie tikslai būtų prasmingai derinami.

Šiame darbe stengiasi išanalizuoti tekstus, skirtus literatūriniam ir kultūriniam mokinių ugdymui. Tai ištraukos iš XX a. visuotinės ir lietuvių literatūros autorių kūrinių. Vadovėlio rengėjos laikosi literatūros srovių chronologijos. Analizuojant kūrinius, kreiptas dėmesys į tekstų aktualumą ugdant mokinių socialinę kompetenciją. Socialinės kompetencijos ugdymas mokykloje – permanentinis procesas, jis svarbus viso ugdymo metu, bet ypač akcentuotinas dešimtoje klasėje, nes mokiniai gyvena apsisprendimo nuotaikomis – tai pirmas žingsnis savarankiško gyvenimo link. Baigę pagrindinę mokyklą, dešimtokai gali rinktis mokymąsi profilinėje ar kurią nors profesiją teikiančioje kitoje institucijoje.

Naujomis Lietuvos visuomenei gyvenimo sąlygomis žmogaus socializacijos procesus veikia rinkos ekonomikos vertybės: konkurencija, lenktyniavimas, todėl visuomenės kultūra turi padėti sukurti tokį socialinės asmenybės tipą, kuris atitiktų socialinių-istorinių sąlygų reikalavimus. Visuomenė dorai funkcionuoja tik tada, kai kultūra formuoja žmogų, kuris geba kūrybingai veikti. Bendruose asmenybės socialinės kompetencijos ugdymo procesuose kultūra yra ta grandis, kuri harmonizuoja santykius tarp socialinių, individualių žmogaus galių bei poreikių. Atsisakant bendrųjų žmogaus gyvenimiškos veiklos poreikių – neišvengiamas asmenybės atsiskyrimas nuo visuomenės (Juodaitytė, 2003).

Iš mokinių poreikių tyrimo suvokta, kad jiems svarbu bendražmogiški dalykai: pasitikėjimas savimi, savigarba, sėkmės pajauta, pasitikėjimais artimaisiais, jų socialinė aplinka, gebėjimas integruotis į aplinką. Analizuojant literatūros vadovėlio medžiagą, stengiasi atkreipti dėmesį į išvardytus dalykus, nes jie svarbūs socialinės kompetencijos ugdymui gimtosios kalbos pamokose.

Kai socialinė kompetencija vertinama per tarpasmeninių ryšių prizmę, susiduriama su keletu sunkumų. Mokiniai priklauso mokyklos bendruomenei, į ją jie ateina iš šeimos, todėl jiems būdingos skirtingos nuostatos. Socialinio elgesio sunkumų neįmanoma įveikti vien tik vadovaujantis gerais norais ar mintimis. Probleminės situacijos turi būti išgyvenamos, jų priežastys analizuojamos. Todėl socialinės kompetencijos ugdymas turi būti orientuotas į konkrečias situacijas arba užduotis (Lekavičienė, 2001).

Literatūros vadovėlyje pateikti kūriniai padeda atskleisti žmogaus santykių, asmenybės vidinių išgyvenimų, gebėjimo socializuotis, personažų veiksmų ir išgyvenimų panašumą ir skirtumą su realiomis mokinio situacijomis. Aptariant vadovėlio medžiagą būtina atkreipti dėmesį į R. Laužacko (1997) kompetencijų klasifikaciją:

1. Materialios žinios ir įgūdžiai (darbo planavimo, problemų sprendimo, rezultatų įvertinimo ir kt. mokėjimai).
2. Kognityvinės srities formalūs įgūdžiai (analitinis, sisteminis mąstymas, kūrybiškumas, sprendimų paieškos mokėjimai ir kt.).
3. Psichomotorinės srities formalūs įgūdžiai (koordinuotumas, reakcijos greitis, koncentruotumas).
4. Asmenybiniai įgūdžiai (sąžiningumas, atsakingumas, kruopštumas, savarankiškumas ir kt.).
5. Socialiniai įgūdžiai (komunikabilumas, tolerancija, nuoširdumas ir kt.).

Šis kompetencijų skirstymas papildo mokinių poreikių tyrimą ir leidžia detaliau analizuoti mokinių socialinio elgesio ir tikslų motyvus. Ištirti moksleivių poreikiai sudaro galimybę dešimtos klasės literatūros vadovėlio medžiagą analizuoti socialinės kompetencijos aspektu.

Literatūros vadovėlio X klasei pirmoje dalyje pateikiami tekstai nuo Estetizmo iki Naujojo romantizmo literatūros srovių. Pateikiami visų trijų (epikos, lyrikos, dramos) literatūros rūšių kūriniai.

Socialinei aplinkai, socialiniams santykiams dėmesys skiriamas pirmame vadovėlio kūrinyje O. Vaildo romane „Doriano Grėjaus portretas“. Romano ištraukų užduotys: „Glaustai papasakokite, kas vaizduojama O. Vaildo romano ištraukose.“ „Apibūdinkite personažų išvaizdą, manieras, gyvenamąją aplinką“. Teiginys „Lordo Henrio samprotavimai ciniški, bet jis pasako daug tiesos apie žmogų ir visuomenę“ – leidžia mokiniams aptarti, analizuoti, lyginti romano veikėjų gyvenimo aplinkybes, santykius su dabartimi.

Impresionizmo srovė įteisino tiesioginį regimąjį įspūdį, trumpalaikių pojūčių fiksavimą, fragmentišką kompoziciją. Veikėjų išgyvenimai perkeliama į gamtą, tarp žmogaus ir gamtos tarsi išnyksta riba (Lietuvių literatūros enciklopedija, 2001, P.183). Impresionizmo srovei priklauso I. Šeinaus romanas „Kuprelis“. Užduotys, skirtos tekso analizei, skatina aptarti veikėjų paveikslus, gyvenamąją aplinką, santykį su kitais personažais ir aplinka. Mokiniai, charakterizuodami Kuprelį, Ignasėlį ir Gundę, stengiasi suvokti, kokią įtaką veikėjų gyvenimui ir jo kokybei daro socialinė aplinka.

Impresionistų kūryboje svarbu žmogaus jausmų: klausa, rega, uoslė ir kt., tai atspindi socialinį suvokimą, kuris yra žmonių ypatybių, jų elgesio motyvų, tarpusavio santykių suvokimas. Rašytojo I. Bunino apysakos „Mities meilė“ pagrindinį veikėją Mitią galima charakterizuoti tyrinėjant, kaip jo pasaulio pažinime dalyvauja percepcijos elementai: klausa, rega, uoslė. Tai atskleidžia subtilų gebėjimą justai aplinką.

Simbolizmo skyriaus analizei pateikiamų autorių socialinės kompetencijos ugdymui aktuali V. Mykolaičio–Putino poema „Vergas“, Š. Bodlero sonetas „Atitikimai“ ir belgų rašytojo M. Meterlino dramos „Nekviestoji viešnia“ ištraukos. Šių autorių analizuojamuose kūriniuose svarbūs lyrinių subjektų ir veikėjų jausmai, jiems svarbu visą pasaulį apžvelgti, pažinti, pajusti. Ypatingą reikšmę neformalios komunikacijos sėkmei turi empatija. Tai gebėjimas suprasti ir jausti kitų žmonių emocines būsenas. Iš tikrųjų žmones visapusiškiau galima suprasti tik giliai suvokiant jų padėtį.

Empatija svarbų vaidmenį atlieka suvokiant meno kūrinius. Skaitydamas literatūros kūrinį mokinys daugiau ar mažiau identifikuoja su veikėjais. Juo labiau skaitytojui pavyksta įsijausti į stebimų herojų jausmus, juo geriau jie suprantami, ryškesni tampa estetiniai jausmai (Jacikevičius, 1995).

Dešimtoje klasėje supažindinama su avangardistų kūryba. Avangardinio meno kūrėjai siekė išardyti įprastas kūrinio formas, kvietė menininkus keistis iš esmės, atmetė iki jų egzistavusį meną, apeliavo į maištininkų solidarumą (Lietuvių literatūros enciklopedija, 2001). Pagrindinis avangardinio meno rašytojų uždavinys – nustebinti, priblokšti aktyvinti skaitytojo sąmonę. Efektas turėjo būti greitas, rasti skaitant, o ne tada, kai kūrinys perskaitytas ir skaitytojas mintimis prie jo grįžta (Šervenikaitė, 1999).

Socialinės kompetencijos ugdymo aspektu šios srovės autorių tekstai svarbūs, nes lavinamas mokinių lankstumas ir gebėjimas kūrybiškai mąstyti, džiaugsmo reiškimas, kūrybiško tobulėjimo galimybės. Tai nauja medžiaga, nes su avangardo rašytojų kūryba mokiniai gimosios kalbos pamokose supažindinami pirmą kartą. Žemesnėse klasėse, t. y. aštuntoje klasėje, trumpai analizuojama tik K. Binkio kūryba. Dešimtoje klasėje apžvelgiami K. Binkio, P. Tarulio, J. Tysliavos, J. Žlabio–Žengės kūriniai ar jų ištraukos. Baigus analizuoti šios srovės autorių tekstus, mokiniams vadovėlio autorė siūlo patiems bandyti sukurti avangardinį eilėrašį. Anot N. Šervenikaitės, mokiniai turėtų „pamėginti „padaryti“ eilėrašį iš reklamų ir laikraščių tekstų. Tokios ir panašios užduotys moko kūrybiškumo. Ugdant kūrybiškumą, kreipiamas dėmesys į gebėjimą atrasti ir išgyventi kūrybinę idėją, įsivaizduoti ir numatyti kūrybinės idėjos įgyvendinimą, gebėti vertinti kūrybinės išraiškos rezultatus. Kūrybinės užduotys ne tik lavina vaizduotę, ugdo kūrybiškumą, bet moko bendrauti, reikšti savo nuomonę ir pristatyti savo darbą.

Naujojo romantizmo atstovo A. Vaičiulaičio romano „Valentina“ ištraukose dėmesys kreipiamas į nematomą žmonių santykių pusę, svarbu ne išorinis dialogas, bet personažų vidinė kalba, jų poelgiai, minčių tėkmė, jų analizė. Tai svarbus aspektas aptariant pažintinio meistriškumo ir komunikacijos ir bendravimo poreikius. Veikėjų socialinė aplinka mokiniams yra svetima, nes vaizduojamas prieškarinio Lietuvos kaimas, didelis dėmesys kreipiamas į gyvenamąją aplinką, kurioje augo pagrindinė romano veikėja Valentina. Mokiniams

skirtos užduotys padeda išsigilinti į to meto gyvenimo realijas, atlikti analizę, kokią įtaką gyvenamoji aplinka ir socialinė padėtis daro žmonių pasaulėvokos formavimuisi. Pagrindinė herojė miršta, nepajėgusi suderinti meilės jausmo neturtingam literatui su pareiga tėviškei, kurią ji privalo gelbėti iš skolų, tekėdama už turtingo inžinieriaus. Literatūros kritikas V. Kubilius teigia: „Konfliktas tarp vidinės laisvės potroškių ir socialinių aplinkybių prievartos yra daugiau lėtai judančios fabulos schema negu pagrindinė kūrinio ašis. Romano centre – meilės jausmo poezija“ (Kubilius, 1995 P. 277). Todėl kreiptinas dėmesys į gebėjimą analizuoti savo jausmus, mokyti suvokti tai, kas tik nujaučiama.

Antroje vadovėlio dalyje (Rimavičiūtė, 2000) analizei pateikiami lietuvių rašytojų kūriniai nuo 1940 iki 1990 metų. Vadovėlio autorė taiko chronologinį tekstų skirstymą: pagrindinė lietuvių literatūra, sovietinė oficialioji literatūra, lietuvių išeivių literatūra, lietuvių tarybinė literatūra. Pirmame skyriuje „Dūžtančių formų pasaulyje“ supažindinama su tremties, rezistencijos literatūra. Žemesnėse klasėse – tik šeštoje – analizuojama tremties literatūra.

Dešimtoje klasėje aukštesnis mokinių intelektualinis lygis, todėl giliau galima žvelgti į skaudžius žmogaus išgyvenimus. Tremtyje žmogus susiduria su cinizmu, žmogaus prigimties prievarta, mirtimi, vyrauja griovimo, naikinimo dėsni. Platesne prasme – tai kultūros ir nekultūros, žmonių ir žvėrių pasauliai. Tremtis yra viena iš skaudžiausių literatūros temų. Žmogaus patekimas į priverstinę aplinką leidžia suvokti fizinio saugumo svarbą, būtinumą ir prasmę (Rimavičiūtė, 2000). Poreikių tyrimo analizė parodė, kad mokiniai labai vertina fizinį saugumą. Tremties ir rezistencijos literatūra aliuziškai leidžia mokiniams suvokti fizinio saugumo vertę ir analizuoti žmogaus savijautą ir vertes, kai žmogus balansuoja ant nebūties krašto.

Literatūrologė V. Daujotytė pabrėžia, kad didelė tremtinių poezijos dalis – dainuojama, eilėraštis rašomas kaip žodžiai dainai arba giesmei. Eilėraštis sugrįžta į XIX a. situaciją, jis perduodamas žodžiu arba išdainuojamas. Šis teiginys įrodo, kad didelės meninės vertės tremties ir rezistencijos rašytojų kūryboje nėra, todėl analizuojant tekstus svarbu akcentuoti kitus dalykus: asmeninio vertingumo ir orumo įsisąmoninimą, stiprių ir silpnų savybių vertinimą, pasitikėjimą savimi. Šie tekstai siekia ir filosofinių gelmių: gyvenimas prasmingas tik tada, kai remiasi dorovinėmis idėjomis, meile, kultūra. Memuarų literatūra paveiki kaip gyvas pavyzdys, mokiniams svarbu suvokti dokumentikos tiksliai registruotus įvykius, jų aplinkybes.

Asmeninio vertingumo ir orumo įsisąmoninimą nežmoniškomis sąlygomis galima aptarti analizuojant B. Sruogos memuarų romano „Dievų miškas“ ištraukas. Pasakojimo dominantė – kenčiančio žmogaus situacija naikinančios sistemos pragare. Lagerinė mirtis – masinė, prievartinė – B. Sruogos suvokiama kaip pasaulio degradacijos aktas, paneigiantis

žmogiškumą. Individualus likimas ir individualioji savimonė romane tik smėlio grūdėliai, genami be skaičiaus nebūtin (Kubilius, 1995).

V. Tapinienė (2001) svarsto, kodėl lageris – vieta, kuri atmeta, užbraukia įprastus elgesio įgūdžius, parengtus atsakymus, išankstinį žinojimą – kitaip tariant, palieką žmogų be nieko. Nors dabarties visuomenė gyvena taikos sąlygomis ir vis didesnis dėmesys skiriamas mokinių socializacijos proceso kokybei, tačiau reikia pastebėti, kad šiuolaikinėje visuomenėje įprastus elgesio ir bendravimo įgūdžius atmeta ir paniekina virtuali realybė, narkotinių medžiagų grėsmė, paauglių smurtas kitų atžvilgiu. B. Sruogos „Dievų miške“ egzistuoja tarsi du gyvenimai, du pasauliai. Pirmasis – naikinantis, griauantis, žiaurus, ginkluotas. Antrasis – labai mažytis, bet bandantis priešintis brutaliai prievartai.

Pedagogams neretai tenka susidurti su paauglių asmenybės dualizmo problema, kuri atsiranda dėl priklausomybės internetui. Mokinys, gyvendamas virtualioje erdvėje, pradeda nebesuvokti tikros realybės, tradicinės vertybės paniekiamos. Gyvybė nebėra vertybė, nes kompiuteriniai žaidimai propaguoja tokį požiūrį.

Analizuojant ir interpretuojant tremties ir rezistencijos literatūros kūrinius, susidaro galimybė aptarti empatiją, diskutuoti apie vertybių ir antivertybių skalę individo gyvenime.

Skyrius „Mus kaip žolę lilimas išrovė“ skirtas egzodo rašytojų kūrybos analizei. Poetų K. Bradūno, H. Nagio, A. Nykos-Niliūno, H. Radausko tekstai skatina analizuoti lyrinio subjekto gebėjimą prisitaikyti svetimoje aplinkoje, suvokti socialinės aplinkos pasikeitimo aspektus, analizuoti kalbančio išgyvenimus, suvokti jo santykį su aplinka.

V. Mačernio „Vizijose“ ir sonetuose kalbantysis – maištaujanti asmenybė. Analizuojant tekstus svarstoma, kaip geriau gyventi – kaip visi, ar maištauti ir ieškoti savo kelio? C. Rogersas tvirtina, kad žmogui privalu žinoti visus kelius, kad galėtų sąmoningai apsispręsti. Save kurdama asmenybė keliauja dvasinių vertybių vedina ir pasitiki savimi. Mokinio, kaip ir kiekvieno žmogaus, asmenybei yra būdingi aktyvumas ir veržlumas, pastangos pačiam išplėsti savo veiklos sritį, negu to reikalauja situacija ir padėtis. Žmogus darosi vis brandesnis nuolat atsirandant asmeninėms prasmėms ir vis labiau įsisąmoninant vertybių sistemą, kuri lemia jo santykius su aplinka (Butkienė, Kepalaitė, 1995).

Po Stalino mirties 1953 metais Lietuvoje pamažu vėl atgyja kultūrinis ir literarūrinis gyvenimas. Laisvėjančio meno pokyčius geriausiai išreiškė muzika, poezija ir teatras. Trečiame vadovėlio skyriuje „Į gyvybės šviesą“ sudėti tekstai, kurie atskleidžia atlydžio laikotarpio literatūros situaciją Lietuvoje. Atlydžio poezija rėmėsi neoklasicistine ar romantine poetika. Bet kokie drąsesni modernistiniai bandymai būdavo viešai pasmerkiami. Šalia tradicinių temų – meilės, gamtos – atsiranda Lietuvos istorijos, kultūros, asmenybės laisvės temos. Septintajame–aštuntajame dešimtmetyje į literatūrą ateina naujoji poetų karta: J. Vaičiūnaitė, M.

Martinaitis, S. Geda, T. Venclova. Poezijos atmintis tampa gilesnė negu literatūrinių srovių polemikos laikais (Rimavičiūtė, 2000). Nagrinėjant šių poetų kūrybą socialinės kompetencijos aspektu dėmesys kreiptinas į pažintinio meistriškumo lavinimą: probleminių situacijų įvertinimas, kultūrinis patyrimas, nes svarbu suvokti ne tik meninę kūrinio vertę, bet ir kreipti dėmesį į kultūrinę-istorinę tautos situaciją, stengtis įvertinti tautos mentalitetą ir savimoneį.

Meno kūriniai žmogus atsiveria sau, žmonėms, pasauliui, atsiveria žmogiškajai būčiai, kartu ir ją atverdamas. Būties artumo ieškojime kalbos menui tenka svarbiausias vaidmuo, nes kalba yra ne tik faktinio susižinojimo, bet ir esybinio atsivėrimo būdas (Daujotytė 1987). Nagrinėjant J. Degutytes, Just. Marcinkevičiaus poeziją mokiniai skatinami suvokti praeitį ir dabartį, skausmą ir grožį, nuostabą ir kančią. Taip lavinami komunikacijos gebėjimai, empatijos jausmas. Ugdymo plano, orientuoto į komunikaciją, plėtojimas suprantamas kaip nuolatinės vaiko ir pedagogo socialinės kompetencijos atsinaujinimo šaltinis (Juodaitytė, 2003).

Atlydžio laikotarpiu proza dar ilgai buvo velkama į realistinį rūbą, tik septintajame-aštuntajame dešimtmetyje į literatūrą ateina nauja gabi prozininkų karta: J. Aputis, B. Radzevičius, R. Granauskas, S. Šaltenis (Kubilius, 1995). Didesnio meniškumo pasiekia smulkioji proza – apsakymas, apysaka. Vadovėlyje (Rimavičiūtė, 2000) pateikiama R. Granausko apsakos „Gyvenimas po klevu“ ištrauka. Socialinės kompetencijos ugdymui svarbūs šios apsakos nagrinėjimo aspektai: žmonių susvetimėjimas, prievartinė socialinė aplinka, jos pasekmės žmonių gyvenime.

Apysakos negalima skaityti kaip buitinio vienareikšmio pasakojimo. Nors pasakojimas natūralus ir liaudiškas, bet jis ir didžiai turiningas, sulydantis kelis prasmų klodus. Tai ne tik dramatiška senos žemaitės bei jos artimųjų gyvenimo istorija, bet ir išties epochos lietuvių tautos likimo apibendrinimas (Kūrybos studijos ir interpretacijos: Romualdas Granauskas, 2000).

Skaitant J. Apučio novelę „Erčia, kur gairus vanduo“ galima prisiminti aspektus, kuriais buvo nagrinėjama M. Meterlino drama „Nekviestoji viešnia“ (Šervenikaitė, 1999). Nors kūriniai priklauso ne toms pačioms literatūros srovėms ir autorių kūryba skirtinga, abiejose tekstuose galima išvelgti panašumų. Siužeto lygmenyje kūriniai panašūs: personažų veiksmi, jų kalba yra tarsi kodai, iš kurių skaitytojas suvokia, kas vyksta tų žmonių sielose.

Novelės veikėjai, būdami toje pačioje erdvėje, kartu esti skirtinguose pasauliuose, jų mintys skiriasi. Socialinės kompetencijos ugdymui svarbu kreipti dėmesį į žmogaus jausmus ir gebėjimą suprasti greta esantį. Ši novelė – akivaizdus pavyzdys, norint iliustruoti žmonių tarpusavio santykių, komunikacijos kokybės stoką. Svarbu mokyti priimti, išgirsti, išklaudyti, nors veikėjai mažai kalba, mažai bendrauja. Tarpasmeniniai santykiai leidžia patenkinti pagrindinius žmogaus socialinius poreikius – priklausomybės ir prieraišumo. Reikia pripažinti,

kad žmonės nuolat siekia būti susiję su kitais žmonėmis, o nepatenkinę priklausomybės poreikio, t. y. vieniši ir neturintys draugų, nepriklausantys jokiai draugijai ar bendrijai, miršta anksčiau nei tie, kurie tokius ryšius turi (Bendravimo psichologija, 2003). Apie svetimą žmogui pasaulį ir vienišumą rašo filosofai, egzistencialistai S. A. Kierkegaard, M. Heidegger, Ž. P. Sartre, A. Camus ir kt. Jų nuomone, jei žmogus pasaulyje neturi pastovaus atramos taško, jaučia absoliutų svetimumą pasauliui, nes egzistavimas jam primestas iš išorės. E. Fromas (1992) moraliniu vienišumu vadina žmogaus buvimą tarp žmonių, bet ne su žmonėmis.

Vienišo žmogaus vaizdavimas ryškus ir B. Radzevičiaus kūryboje. Analizuojant šio autoriaus novelę „Žmogus sniege“ paprasčiausia šio teksto suvokimo galimybė yra traktuoti berniuko kelią kaip kelią į save, į tikrąsias vertybes. Tačiau B. Radzevičiaus kūryba sudėtinga ir daugiaprasmė. Skaitytasis kūrinys bando parodyti, kaip žmogus atskyla nuo tradicinės būties ir lieka pats su savimi, už viską atsakingas. Prasismelkti kuo giliau į savo poelgių priežastis, išsiaiškinti jų esmę, nuplėšti išorinį reiškinių apvalkalą ir pamatyti, kas už jo slypi, yra vidinis B. Radzevičiaus poreikis ir aistra. Žmogiškumas – tai mokėjimas pajusti, kas tikra, o kas dirbtina, tai gebėjimas sugerti į save šio pasaulio didybę ir menkystę, neprarandant savo asmenybės, tai aukštesnio tikslo jautimas, neprimetant to tikslo kitiems, tai savo prieštaringos prigimties suvokimas tikint, kad gėris ir grožis tavyje vis dėlto nugalės – tokia maždaug būtų B. Radzevičiaus kūrybos koncepcija (Zalatorius, 1998).

Socialinės kompetencijos ugdymo aspektas svarbus visame ugdymo procese, nes padeda mokiniui geriau pažinti savo vidinį pasaulį, aplinką, jos įtaką veiksams ir tarpusavio santykiams (Juodaitytė, 2003). Empiriškai nagrinėjant socialinę kompetenciją, svarbu kreipti dėmesį į konkrečias situacijas. Aptariant literatūros kūrinius, jų tematiką, problematiką, personažų charakterių raidą, jų santykius, veiksmų amplitudę. Socialinė kompetencija svarbi bendro žmogaus gyvenimo dalis. Dešimtos klasės mokiniai baigia pagrindinę mokyklą, kai kurie iš jų renkasi profesinę ar aukštesniąją mokyklą, todėl būtent dešimtoje klasėje svarbu akcentuoti socialinės kompetencijos svarbą ir ją ugdyti. Kompetencijos tapatinamos su tolimaisiais (abstrakčiais) tikslais, kurie turi apibendrinamąjį pobūdį (Kurtienė, 2003).

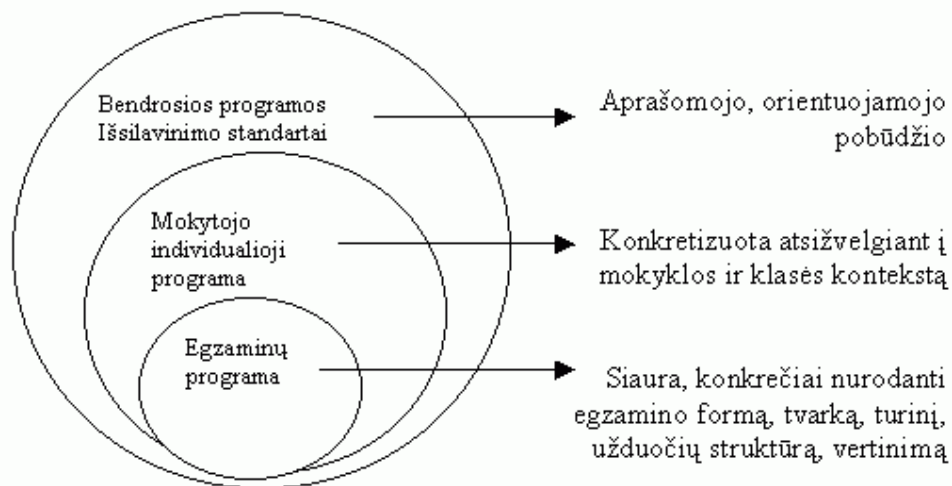
Apibendrinus literatūros vadovėlių dešimtai klasei (Šervenikaitė, 1999, Rimavičiūtė, 2000) turinį, galima teigti, kad daugiausia tekstų, skirtų komunikacijos ir bendravimo sričiai plėtoti. Tačiau būtina įsidėmėti, kad vienas kūrinys gali būti analizuojamas keletu aspektų. Analizuojant vadovėlį, akcentuoti tik ryškiausi vienos ar kitos socialinės kompetencijos pagal poreikius aspektai, todėl galimi ir kiti tekstų vertinimo variantai.

Literatūros tekstų sklaida pagal socialinės kompetencijos sritis.

Eil. Nr.	Socialinės kompetencijos sritys	Literatūros autoriai ir kūriniai
1.	Fizinis saugumas	R.Granauskas Gyvenimas po klevu M. Meterlinkas Nekviestoji viešnia Tremties kūryba O. Vaildas Doriano Grėjaus portretas ir kt.
2.	Kūrybiškumas	K. Binkis Eilėraščiai P. Tarulis Raudona dovana J.Tysliava Lietuvi J. Žlabys – Žengė Nervuota poema ir kt.
3.	Pažintinis meistriškumas	J. Degutytė Aš nenoriu S. Geda Mano vaikas, skinantis gėlę Just. Marcinkevičius Dainuoju Lietuvą, Ten sniego dabar J. Vaičiūnaitė Langas su kanarėlėmis, Kavinė su balandžiais ir kt.
4.	Komunikacija ir bendravimas	J. Aputis Erčia, kur gaivus vanduo Š. Bodleras Atitikimas I. Buninas Mitios meilė R. Granauskas Gyvenimas po klevu V. Mykolaitis – Putinas Vergas B. Radzevičius Žmogus sniege I. Šeinius Kuprelis A. Vaičiulaitis Valentina O. Vaildas Doriano Grėjaus portretas ir kt..
5.	Savo vertės pajautimas	J. Degutytė Aš nenoriu V. Mačernis Vizijos

4.2. Lietuvių kalbos vadovėlio temų, skirtų kalbos ugdymui, aptartis socialinės kompetencijos aspektu

Svarbiausiuose bendrojo lavinimo dokumentuose – Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose – akcentuojami mokinių gebėjimai ir vertybinės nuostatos. Plečiantis mokymo(si) sampratai, reprodukcinių ugdymą keičiant konstruktyviu, kūrybišku, pereinant nuo dalyko žinių, kaip svarbiausio mokymo(si) tikslo, įgijimo prie gebėjimų ugdymo itin svarbu turėtų būti mokinio socialinės kompetencijos ugdymas bei įvairiapusės brandos siekimas. Žinoma, svarbiausia programų dalis, reikalinga kiekvieną dieną, yra dalyko turinys. Pagrindinės mokyklos programos akcentuoja kalbėjimo, klausymo, skaitymo, argumentavimo, analizės ir kt. aspektus gimtosios kalbos pamokose.

1. pav. Programų dermės svarba

Bendrosios programos, išsilavinimo standartai ir egzaminų programa sudaro programų, reglamentuojančių ugdymo turinį, ciklą. Harmonizuoti ugdymo turinį įmanoma tik suderinus šiuos dokumentus.

Kalbinė kompetencija suvokiama kaip raštingumas, paremtas kalbos sistemos ir kalbotyros pagrindų išmanymu. Taigi kalbinis raštingumas (kiek siauresnė sąvoka už kalbinę kompetenciją) – gebėjimas skaityti, suprasti, rašyti ir kurti tekstą raštu bei žodžiu; skirtini trys vienas kitą papildantys raštingumo lygmenys: bazinis, funkcinis ir kritinis. Bazinis raštingumas – gebėjimas skaityti ir suprasti tekstą, taisyklingai rašyti ir kalbėti. Funkcinis raštingumas – gebėjimas tinkamai vartoti sakytinę bei rašytinę kalbą, atsižvelgiant į situaciją (adresatą, paskirtį, intencijas ir kt.). Kritinis raštingumas – gebėjimas analizuoti, vertinti bei kurti įvairius rašytinius bei sakytinius tekstus.

Lietuvių kalbos ugdymui X klasėje skirtas vadovėlio „Lietuvių kalba X klasei“ (Dobrovolskis, Kavaliauskas, Koženiauskiene, Zinkevičius, 2000) pirmasis skyrius „Sakytinė ir rašytinė kalba“. Vadovėlio autoriai, kreipdamiesi į dešmtokus prakalboje rašo: „Mielas dešimtoke, <...> norėtume matyti Tave savarankišką, todėl <...> nemėginame sprausiti Tavęs į griežtus metodologinius rėmus, o tik stengiamės atverti Tau vieną galimybę iš daugelio, kad gebėtum tinkamai pasireikšti įvairiomis aplinkybėmis vartodamas sakytinę ir rašytinę kalbą.“

Kalbos vartojimo, sakinės ir rašytinės kalbos ugdymo temos pritaikytos ugdyti mokinių socialinę kompetenciją, tekstai verčia mokinius kritiškai mąstyti, analizuoti, sisteminti, apibendrinti medžiagą. Tekstai neatsieti nuo gyvenimo realybės bei aktualijų, tai leidžia mokiniams jausti gyvenimo pulsą ir padeda nepasiklysti didžiuliame informacijos sraute. Praktinės užduotys leidžia darbą organizuoti grupėmis, poromis, rengti pokalbius, diskusijas, todėl puiki galimybė gilinti mokinių bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Būtina akcentuoti vaikų tarpusavio pagalbą ir dalijimąsi patirtimi, idėjomis, mintimis, interesais, atsisakant tarpusavio lenktyniavimo, kaip mokymo metodo elementų, skatinant mokinius dirbti drauge, neakcentuojant ir neišskiriant, negiriant ir nepeikiant nei tų kuriems sekasi, nei tų kuriems nesiseka.

Žinomi mokslininkai teigia, kad vaiko socialinė patirtis formuojasi bendraujant su kitais. A. Inkeleso (1988) nuomone būtent bendraudamas su kitais, juos vertindamas, vaikas geba nustatyti savąjį „aš“. Net ir niekuo iš kitų neišskiriantis vaikas, kurio pastangos yra pastebimos ir nuolat teigiamai vertinamos, gali įgyti savimi pasitikėjimo jausmą.

Amerikiečių psichologas ir sociologas M. Cole (1996) teigia, kad „aš“ negali vykti, kai nedalyvauja kitos asmenybės, t. y. kai nėra socialinės aplinkos. Mokslininko nuomone, vaikas kuria savo „aš“, remdamasis aplinkos, t. y. kitų žmonių reakcijomis.

Gimtosios kalbos ir kultūros mokymas – vienas esminių kiekvienos valstybės švietimo sistemos vertinimo kriterijų. Svarbiausių kompetencijų sąrašė, kurios būtinos užtikrinti visą gyvenimą trunkančio mokymosi galimybes, pirmiausia išskiriamas raštingumas (plačiaja prasme) ir atskira sritimi įvardijamas kultūrinis ugdymas. Taigi europiniuose dokumentuose pabrėžiamos kompetencijos, tiesiogiai susijusios su kalbos, kaip mokomojo dalyko, objektu.

Skyriuje ir sakybinei, ir rašytinei kalbai skiriama tiek pat dėmesio, nes šios kalbos formos viena kitai daro neabejotiną poveikį. Svarbiausia, kad mokiniai gebėtų vadovėlio žinias pritaikyti praktiškai: skaityti ir suvokti tekstus (tai ir literatūros pamokų integracija), išsakyti savo nuomonę, gebėtų kritiškai mąstyti, būtų kuriantis ir aktyvus.

Svarbus socialinės kompetencijos aspektas, kaip jau buvo minėta, yra gebėjimas bendrauti. Kalbos ugdymo pamokose dėmesys kreipiamas į oficialų santykį su adresatu – mokiniai, parašę referatą, pranešimą, recenziją, mokomi viešai juos pristatyti, dalykiškai atsakyti

į klausimus, argumentuotai reikšti savo nuomonę. Tų dalykų išsamiai mokiniai jau buvo mokomi devintoje klasėje, dabar jie geba tas žinias gilinti. Sakant viešąsias kalbas, svarbu atsižvelgti į bendravimo situaciją, kuri dažnai lemia darbo kokybę ar antikokybę.

Daug dėmesio skiriama rašinio mokymui. Kai mokiniai rašo rašinį, savo patirtį jie derina su tuo, ką yra girdėję, skaitę, konspektavę, diskutavę. Jie gali sieti teoriją su gyvenimu, istoriją su dabartimi, savo mintis su kitų žmonių mintimis, lyginti įvairių sričių duomenis ir kelti klausimus (Nauckūnaitė, 2000).

Žemesnėse klasėse buvo mokoma aprašymo, charakterizavimo, dešimtoje klasėje – rašyti atsiminimus ir autobiografiją. Mokoma analizuoti, išskirti svarbiausius aspektus. Mokiniai rašo dienoraščių laiškus. Analizuodami mokosi skaidydami pažinti visumą.

Keletas temų skirta mokyti stiliaus glaustumo, gyvumo. Pajusti šnekamosios kalbos ekspresyvumą galima mokantis žaismingosios kalbos – kalambūrų, oksimoronų, frazeologizmų, nors šios temos nėra itin reikšmingos socialinei kompetencijai ugdyti.

Administracinio stiliaus reikalų raštų mokymas (prašymo, įgaliojimo, skelbimo, gyvenimo aprašymo) ir rašymas svarbus tolimesniam mokinių gyvenimui. Išsilavinęs žmogus turi mokėti rašyti šiuos reikalų raštus. Dešimtokai baigia pagrindinę mokyklą, todėl jiems labai svarbu mokėti rašyti prašymą, gyvenimo aprašymą. Gera autobiografija arba gyvenimo aprašymas yra svarbiausias dalykas ieškant darbo ir prisistatant darbdaviui. Bendruosiuose dokumentuose pabrėžta nuostata daugiau dėmesio skirti kalbai kaip instrumentui, kalbos vartojimui, apskritai praktiškajam aspektui – motyvuotas, visuomenės poreikius ir lūkesčius atitinkantis reikalavimas. Todėl siekiama, kad baigdamas vidurinę mokyklą mokinys

□ suvoktų, jog kalbos sistemos pažinimas yra būtinas norint sėkmingai integruotis ir aktyviai dalyvauti socialiniuose, kultūriniuose procesuose;

□ kurdamas įvairius tekstus (žodžiu ir raštu) gebėtų veiksmingai naudotis kalbos sistemos išmanymu, sąmoningai siektų tobulinti savo kalbą, individualųjį stilių.

Gimtosios kalbos ir kultūros mokymas – vienas esminių kiekvienos valstybės švietimo sistemos vertinimo kriterijų. Svarbiausių kompetencijų sąrašė, kurios būtinos užtikrinti visą gyvenimą trunkančio mokymosi galimybes, pirmiausia išskiriamas raštingumas (plačiaja prasme) ir atskira sritimi įvardijamas kultūrinis ugdymas.

5. SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS TYRIMŲ REZULTATŲ ANALIZĖ

Socialinės kompetencijos definicijų gausa leidžia suvokti, kad mokslininkai tyrimais bandė atskleisti socialinės kompetencijos ypatumus. Šiuo tyrimu siekta pagrįsti socialinės kompetencijos svarbą gimtosios kalbos pamokose.

Surinkti duomenys buvo sukaupti duomenų bazėse. Statistinė analizė buvo atlikta SPSS statistiniu paketu. Tiriant statistines hipotezes, pasirinktas reikšmingumo lygmuo 0,05.

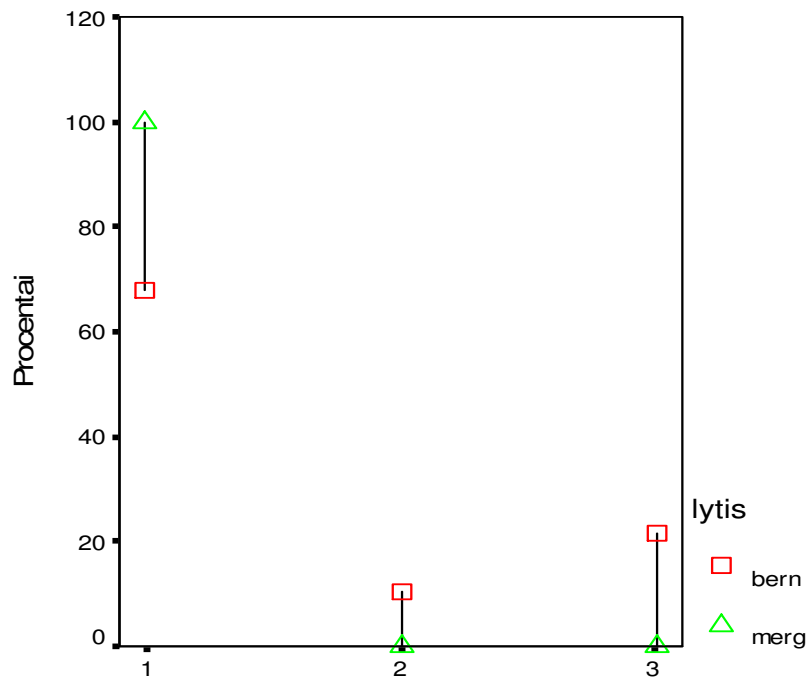
Mokslininkai, analizavę socialinės kompetencijos svarbą, nustatė, kad socialinių gebėjimų lavinimas skatina teigiamą moksleivių socialinio statuso, savivertės pokytį, socialinių gebėjimų plėtotę.

Teiginio, kad literatūros kūriniai moko išminties procentinė išraiška pozityvi (1 pav.). Mergaitės 100% pripažįsta, kad literatūros kūriniai moko išminties. Socialinės kompetencijos tyrėjai teigia, kad mergaičių socialinė kompetencija aukštesnė, jos jautriau reaguoja į aplinką, yra aktyvesnės, ypač mokykiniame amžiuje. Reiškiny, kad dauguma literatūros kūrinių nuobodūs ir netekę gyvenimo aktualumo statistiškai nepatikimas, reikšmingumo lygmuo 0,86. Į teiginį „Skaitau literatūros kūrinius tik todėl, kad verčia mokytojas“ (2 pav.) dauguma tiriamųjų atsakė „ne“. Procentinė išraiška adekvati teiginio literatūros kūriniai moko išminties išraiškai.

Galima teigti, kad literatūros kūriniai mokiniams daro pozityvią įtaką. Skaitydami kūrinius dešimtokai mokosi gyvenimiškos išminties, tarpusavio santykių, dvasinių vertybių puoselėjimo. Tačiau aukštas šių reiškinų įvertinimas leidžia abejoti jų teisingumu, nes darbo patirtis rodo, kad mokiniai vis mažiau skaito knygų, nes knygą keičia internetinė žiniasklaida, televizijos įtaka.

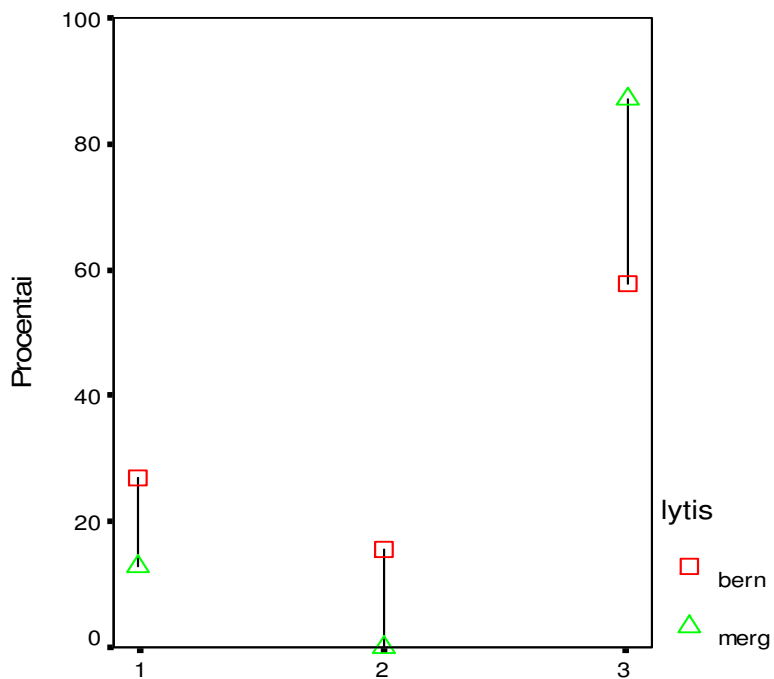
Analizuojant reiškinį, kokį socialinį vaidmenį atlieka gimtosios kalbos pamokos, nustatyti teiginių gimtosios kalbos pamokos padeda gilintis į žmogaus psichologiją, padeda suprasti bendražmogiškus santykius, skatina mokinių dvasinį tobulėjimą koreliacijos ryšiai (5 priedas). Teiginys, kad gimtosios kalbos pamokose moko komunikacijos įgūdžių statistiškai nepatikimas, nes reikšmingumo lygmuo 0,53. Tačiau atsakymų procentinė išraiška rodo 75,3% berniukų ir 71,4% mergaičių mano, kad gimtosios kalbos pamokose mokoma komunikacijos įgūdžių.

Dešimtos klasės literatūros kurso kūriniai moko komunikacijos, bendravimo, taip pat mokiniai atsakė, kad literatūros personažai jiems daro įtaką – moko išminties (1 pav.). Tai patvirtina kito klausimo atsakymų procentinis grafikas. Ar literatūros kūrinius skaitote tik verčiamas 57% berniukų ir 87% mergaičių atsakė „ne“ (2 pav.).

Sutartiniai ženklai: 1-taip, 2- nežinau, 3 – ne.

1 pav. Literatūros kūriniai moko išminties

Sutartiniai ženklai: 1-taip, 2- nežinau, 3 – ne.

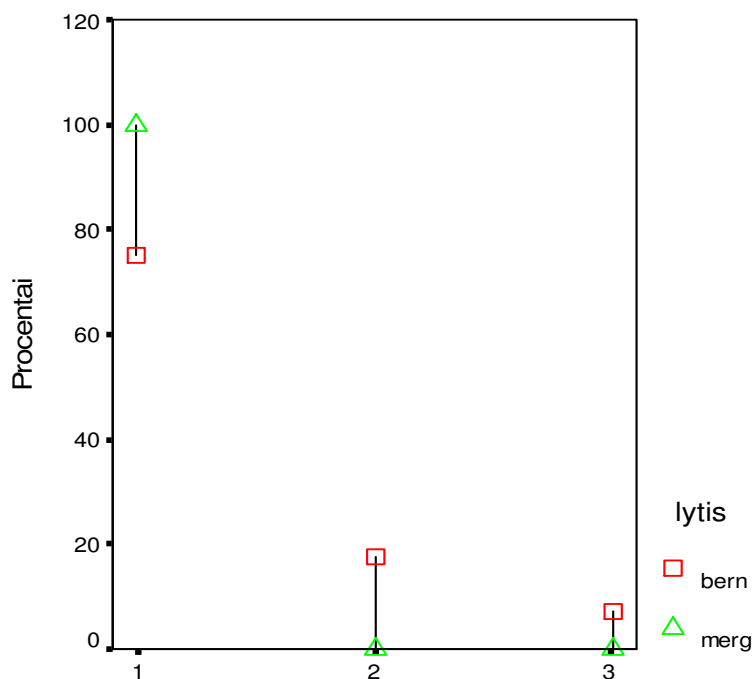
2 pav. Skaitau tik todėl, kad verčia mokytojas

Analizuoti reiškiniai: mokytojas yra patarėjas ir draugas, mokytojo pagyros ir skatinimai leidžia siekti geresnių mokymosi rezultatų yra statistiškai nepatikimi, nes reikšmingumo lygmuo 0,75 ir 0,74. Teiginys – mokytojo ir mokinio santykiai turi įtakos socialinės kompetencijos ugdymui taip pat statistiškai nepatikimas, reikšmingumo lygmuo 0,74.

Nors pagal statistinę duomenų analizę šie reiškiniai nepatvirtinti, tačiau apibendrinant tyrimo duomenų rezultatus galima prielaida, kad mokytojo ir mokinio santykiai turi reikšmės mokymuisi ir socialiniams santykiams.

Mokiniai gimtosios kalbos pamokose norėtų gilinti šiuos socialinius įgūdžius: kūrybiškumą 41,2% berniukų ir 74% mergaičių, komunikacijos įgūdžius 11,3% ir 14,3%, doros – 20,6% ir 2,6% savimonės – 26,8% ir 9,1% (6 priedas).

Socialiniai įgūdžiai, įgyti gimtosios kalbos pamokse, padės lengviau adaptuotis aplinkoje (3 pav.). Su šiuo teiginiu visiškai sutinka mergaitės. Abejojančių ir nežinančių procentinė išraiška labai maža. Socialinė kompetencija apima daugybę gyvenimo sričių, todėl labai svarbi individo gyvenime. Socialiniai įgūdžiai ateityje mokiniams padės asmeniniame gyvenime, ieškant darbo ar užimant atitinkamas pareigas.

Sutartiniai ženklai: 1-taip, 2-abejoju, 3-nežinau.

3 pav. Gimtosios kalbos pamokose įgyti socialiniai įgūdžiai padės ateityje lengviau prisitaikyti aplinkoje

IŠVADOS

1. Atlikta mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad socialinės kompetencijos ugdymo elementai yra socialinis suvokimas, komunikacija, savivertė, o socialinių gebėjimų lavinimas globalizacijos sąlygomis įgyja svarbią reikšmę.
2. Atlikus X klasės mokinių poreikių tyrimą, pastebėta, kad tiriamieji linkę pervaldyti poreikius, nes rezultatai neatitinka mokyklos dokumentuose fiksuojamų rodiklių.
3. Apibendrinus X klasės literatūros vadovėlių ir kalbos ugdymo temų, skirtų socialinės kompetencijos ugdymui, vertinamąjį tyrimą pastebėta, kad maža tekstų, padedančių ugdyti mokinių savivertę, o daugiausia kūrinų, skirtų komunikacijai ir bendravimui.
4. Reiškiny, kad socialinės kompetencijos ugdymui įtakos turi mokytojo ir mokinių santykiai, statistiškai nereikšmingas.
5. Nustatyta, kad mokinių ateičiai įtakos turi per gimtosios kalbos pamokas įgyti socialinės kompetencijos įgūdžiai.
6. Patvirtinta tyrimo prielaida, kad gimtosios kalbos pamokose svarbu ugdyti socialinę kompetenciją.

REKOMENDACIJOS

Remiantis tyrimo duomenimis ir išvadomis, bendrojo lavinimo mokyklų X klasės mokinių socialinei kompetencijai ugdyti galima rekomenduoti:

- Mokinių socialinės kompetencijos ugdymas permanentinis procesas, todėl ją būtina ugdyti nuo pirmos klasės, ugdymą organizuojat kryptingai ir nuosekliai.
- Rekomenduojama per gimtosios kalbos pamokas kreipti dėmesį ne tik į literatūrinį ar kalbinį ugdymą, bet ir į bendražmogiškųjų dalykų lavinimą.
- Gimtosios kalbos ugdymą integruoti su kitais dėstomais dalykais.
- Rekomenduojama socialinės kompetencijos ugdymui X klasėje stengtis išnaudoti rezervo pamokas.
- Ugdant socialinius gebėjimus bendrauti su mokinių tėvais, mokyklos psichologais, socialiniais pedagogais.
- Stengtis suteikti mokiniams galimybių ugdyti(-is) socialinę kompetenciją, skiriant kryptingas namų darbų užduotis.

Svarbu pedagogui nukreipti mokinio veiklą kūrybiškam ir tikslingam lavinimui. Pedagogas turi remtis vertybių sistema, gebėti tolerantiškai reaguoti į mokinių nuomonių skirtumus, nuolat atnaujinti savo socialinės psichologijos žinias. Rekomenduojama per mokinių atostogas organizuoti kūrybines stovyklas. Stengtis užtikrinti palankią socialinę terpę socialinės kompetencijos.

LITERATŪRA

1. Arends R. I. (1998). Mokomės mokyti. Vilnius: margi raštai.
2. Aronson E., Wilson, T. D. & Akert, R. M. (1998). Social psychology. New York: Longman.
3. Babrova L. Ptašinskienė, I. Pacevičienė, R. (2004). Kursinių, bakalauro, magistro darbų, baigiamųjų projektų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
4. Bandūra A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, N. Y.: Prentice-Hall.
5. Bandūra A. (1986). Social Foundation of Thought and Action: A Social – Cognitive Theory. NY: Englewood Cliffs, Prentice – Hall.
6. Barkauskaitė M. (2000). Paauglių tarpusavio santykių sociopedagoginė dinamika: habilituoto daktaro disertacija. Vilnius: VPU.
7. Barkauskaitė M., Žygaitienė, B. (1997). Mokytojas – tai psichologas. Mokykla, Nr. 6. P. 8 – 15.
8. Barlow D. L. (1985). Educational psychology. Chicago.
9. Bendravimo psichologija. (2003). Almontienė, J. ir kt. (Red.). Kaunas: Technologija.
10. Benesch H. (2001). Psichologijos atlasas I tomas. Vilnius: Alma littera.
11. Benesch H. (2001). Psichologijos atlasas. II tomas. Vilnius: Alma littera.
12. Beresnevičienė D. (1996). Individualiųjų psichologijos programų kūrimo metodologinės prielaidos ir uždaviniai. // Švietimo reforma ir mokytojo rengimas: III tarptautinės konferencijos medžiaga. P. 133 – 138.
13. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius: Jošara.
14. Bitinas B. (2000). Ugdymo filosofija. - Vilnius: Enciklopedija.
15. Butkienė G., Kepalaitė, A. (1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius: Margi Raštai.
16. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. (2000). Keinys ir kt. (Red.). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
17. Daujotytė V. (1987). Lyrikos būtis. Vilnius: Vaga.
18. Daujotytė V. (2001). Esė apie poeziją ir esimą. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
19. Education and training Europe. Diverse systems, shared goals for official publications of the european Communities, 2002.
20. Eagleton T. (1996) Literary Theory: An Introduction, Second edition.
21. Fromas E. (1992). Menas mylėti. Vilnius: valstybinis leidybos centras.
22. Fuch – Heinritz – Opladen W. (Ed.). (1995). Lexikon zur Soziologie. Berlin: West dt. Verl.
23. Furst M. (1998). Psichologija. Vilnius: Lumen.

24. Gage N. L., Berliner, D. C. (1993). Pedagoginė psichologija. Vilnius: Alma littera.
25. Gailienė D., Bulotaitė L., Strulienė, N. (2004). Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vilnius: Tyto Alba.
26. Galienė D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (1996). Aš myliu kiekvieną vaiką. Vilnius: Margi raštai.
27. Gedvilienė G. (1999). Mokymuisi bendradarbiaujant palankios aplinkos kūrimas. Socialinė – psichologinė adaptacija ir švietimo sistema. 1 knyga. Mokslinių straipsnių rinkinys. (P. 47 – 52). Kaunas: VDU.
28. Salienė V. (2003). Kalbos ugdymas: klausimai sau ir kitiems. Gimtasis žodis. Nr. 10 P. 2-3.
29. Vilkieienė, L. (2003) Rašinius sunkiau taisyti nei rašyti. Gimtasis žodis. Nr. 8 P. 16-19.
30. Goleman D. (1998). Emotionale Intelligenz. (8. Aufl.). Munchen: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG.
31. Goleman D. (1999). Intelligenz. Mit viel Gefühl. Psychologie heute. Nr. 4. P. 26-31.
32. Guilford J. P. (1967) The nature of human intelligence. New York: Mc Grow – Hill, Torrance E. P. (1980). Thinking creativity in action movement. Scholastik Testing Service.
33. Hinsch, R. & Pflingsten U. (1998). Gruppentraining sozialer Kompetenzen (3 Aufl.). Weinheim: Belz.
34. Išsilavinimo standartai. (2003). Vilnius.
35. Jacikevičius A. (1994). Siela, mokslas, gyvensena. Psichologijos įvadas studijų pradžiai. Vilnius: Žodynas.
36. Jasikevičius A. (1995). Žmonių grupių (socialinė) psichologija. Vilnius Žodynas.
37. Jovaiša L. (2001). Edukologijos pradmenys. Šiaulių universiteto leidykla.
38. Jucevičienė P., Liepaitė, D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. Socialiniai mokslai. Nr. 22. P. 44-50.
39. Juodaitytė A. (2003). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: Petro Ofsetas.
40. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis. (2 leidimas). Kaunas: Judex leidykla.
41. Kinsch R., Wittmann, S. (2003). Soziale Kompetenz kann man lernen. Berlin: BELTZPVU.
42. Kubilius, V. (1995). XX amžiaus literatūra. Lietuvių literatūros istorija. Vilnius: Alma littera. (P. 198-608).
43. Kūrybos studijos ir interpretacijos: Romualdas Granauskas. (2000). Deveikienė, N. Ir kt. (Red.). Vilnius: Vaga.
44. Kvieskienė G. (2003). Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
45. Tapinienė V. (2001). Balys Sruoga: gyvenimas ir kūryba. Vilnius: Baltos lankos.

46. Laužackas R. (1997). Profesinio ugdymo turinio reforma: didaktiniai bruožai: monografija. Kaunas: Leidybos centras.
47. Laužackas R., Pukelis, K.(2000). Kvalifikacija ir kompetencija: samprata, santykis bei struktūra profesijos mokytojo veiklos kontekste. // Profesijos pedagogų rengimas.- Kaunas:VDU. P.10-16.
48. Lekavičienė R. (2000). Socialinės kompetencijos vertinimo modifikavimas: psichologijos daktaro disertacija. Kaunas:VDU.
49. Lekavičienė R. (2001). Socialinės kompetencijos psichologiniai kriterijai ir vertinimas: monografija. Kaunas:VDU.
50. Leliūgienė I. (1997). Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologija.
51. Leliūgienė I. (2003). Socialinio pedagogo darbuotojo) žinynas. Kaunas: technologija.
52. Lietuvių egzodo literatūra 1945 – 1990. (1997). Bradūnas K. ir kt. (Red.) Vilnius: Vaga. P. 331-411.
53. Lietuvių kalba. Vadovėlis X klasei. (2000). Dobrovolskis Br. ir kt. (Red.). Vilnius: Baltos lankos.
54. Lietuvių literatūros enciklopedija. (2001). Kubilius, V. ir kt. (Red.). Vilnius. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
55. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. (2003). Vilnius.
56. Literatūros klasikos interpretacijos. (2001). Viliūnas G. ir kt. (red.) Vilnius: Alma litera.
57. Mackevičienė A. (1999). Tarptautinių žodžių žodynas. - Vilnius.
58. Myers D. G. (1990). Social Psychology (III Ed.). New York.
59. Moksleivių pažangos vertinimas ugdymo procese (3). (2003). Projekto medžiaga. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
60. Nauckūnaitė Z. (2000). Būsimųjų mokytojų komunikacinės kompetencijos ugdymas universitetinėse studijose //Švietimo reforma ir mokytojų rengimas (VU tarptautinė mokslinė konferencija). Mokslo darbai. Vilnius.P. 169-175.
61. Petrulytė A. (2003). Jaunesniojo paauglio socialinė raida. Vilnius: Presvilka.
62. Pikūnas J. (1994). Asmenybės vystymasis. Kaunas: VDU.
63. Pivorienė R. V., Strulienė, N. (2005). Mūsų klasė. Knyga klasės auklėtojui. Vilnius: Tyto Alba.
64. Psichologijos žodynas (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
Psichologija studentui. (2000). Kaunas: Technologija.
65. Psichologijos žodynas. (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
66. Rajeckas V. (2004). Pedagogikos pagrindai. Vilnius: Paramos spaustuvė.

67. Readn B. A. (1998) Tolerance: the threshold of peace.
68. Rimavičiūtė L. (2000). Literatūra X klasei. Vilnius: Alma litera.
69. Rose – Krasnor L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. Social – Development, 6. (1), 115 – 135.
70. Ruben B. D. (1992) Communication and Human behavior. Prentice Hall.
71. Ruškus J., Gerulaitis, D. (2002). Nepilnamečių resocializacija užsienio šalyse: patirtis, metodai, pokyčiai. G. Merkys, J. Ruškus, A. Juodraštis (Red.). Nepilnamečių resocializacija. (p.p. 6 – 20)
72. Shiler P., Byrant, T. (1998) The values book. Beltsvile.
73. Sikorskytė-Voišnienė, V. (1997). Klasės vadovo atmintinė. Vilnius Eugrimas.
74. Socialinis darbas mokykloje. (1997). Konferencijos (1996 06 14) medžiaga. Šilutė: Prūsija.
75. Socialinių įgūdžių vadovas.(2001). Kemerienė, S. ir kt. (Red.). Vilnius: Pedagoginės psichologijos centras.
76. Suslavičius A. (1995). Socialinė psichologija. Kaunas: Šviesa.
77. Šalkauskis S. (1992). Rinktiniai raštai. T 1. Vilnius: Mintis.
78. Šervenikaitė N. (1999). Literatūra X klasei. Vilnius: Alma litera.
79. Švietimo gairės. (2002). Lietuvos Švietimo plėtotės strateginės nuostatos 2003 – 2012 m. Švietimo naujienos: informacinis leidinys.
80. Taylor S. (1986). Ibealt Psychology. New – York.
81. Vaitkevičius J. (1995). Socialinės pedagogikos pagrindai.. Vilnius: Eglada.
82. Vaitkevičiūtė V. (1999). Tarptautinių žodžių žodynas. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
83. Vyšniauskytė-Rimkienė J. (2006). Paauglių socialinės kompetencijos bendrojo lavinimo mokykloje plėtojimas. ŠU
84. Zaborskaitė V. (2002). Eilėraščio menas. Vilnius: Tyto alba. (p. p. 83 – 92, 231 – 253).
85. Zalatorius A. (1998). Literatūra ir laisvė. Vilnius: Baltos lankos. (p. p. 345 – 367).
86. Želvys R. (1995). Bendravimo psichologija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
87. Žukas S. (2001). Literatūros teorija. Atidus skaitymas. Vilnius: Baltos lankos.
88. Žukauskienė R. (1996). Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai.
89. Župerka K. (1997). Stilistika. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
90. Смирнова Е. О., Калгина, Е. В. (1998) .Отношение популярных и не популярных дошкольников к сверстникам. Вопросы психологии.
91. [http: www. pedagogika.lt](http://www.pedagogika.lt)
92. www.lkka.lt/zurnalas/z0401/Lekaviciene.pdf

Mokinių poreikiai

Mielas mokyti, poreikiai yra tam tikra asmenybės būseną, sudaranti prielaidas veiksmams, nukreiptiems tuos poreikius patenkinti. Tau pateikiama poreikių lentelė, ją sudaro 5 poreikiai (kiekvieną poreikį apibūdina 3 teiginiai). Prašome gerai pagalvoti ir pasirinkti 1 iš atsakymų variantų. (Atsakymus žymėkite +)

Poreikiai	Labai gerai	Gerai	Vidutiškai	Menkai	Blogai
<i>5. Savo vertės pajautimas</i>					
• realus pasitikėjimas savimi ir savarankiškumas					
• savo stiprių ir silpnų ypatybių įsisąmoninimas ir vertinimas					
• asmeninio vertingumo ir orumo įsisąmoninimas					
<i>4. Komunikacija ir bendravimas</i>					
• realus pasitikėjimas savimi ir savarankiškumas					
• savo silpnų savybių įsisąmoninimas ir vertinimas					
• priklausymas grupei ir tarpusavio sąveika					
<i>3. Pažintinis meistriškumas</i>					
• siekimas kompetencijos, lavinant mokymosi įgūdžius					
• probleminių situacijų įvertinimas, analizė ir sprendimas					
• kultūrinis patyrimas (galimybė gauti informaciją)					
<i>2. Kūrybiškumas</i>					
• lankstumas ir gebėjimas kūrybiškai mąstyti					
• džiaugsmo reiškimas					
• kūrybiško tobulėjimo galimybės					
<i>1. Fizinis saugumas</i>					
• sveikata ir pagrindiniai asmens higienos įgūdžiai					
• apranga					
• namų sąlygos					

5-10 KLASIŲ SOCIALINĖ BŪKLĖ IR EKONOMINĖ GEROVĖ

Klasė ir apklaustų vaikų sk.	Su abiem tėvais (v. sk.)	Tėvai Išsiskyre (v. sk.)	Vienas iš tėvų išvykęs į užsienį	Vienas iš tėvų miręs (v. sk.)	Gyvena su globėjais (v. sk.)	Gyvena su kitais asmenimis (v. sk.)	Dirbančios/ nedirbančios mamos (v. sk.)	Dirbantys/ nedirbantys tėčiai (v. sk.)	Turintys kompiuterį (v. sk.)	Turintys interneto ryšį namuose (v. sk.)	Naudojasi korepetitoriaus paslaugomis (v. sk.)
5a - 19	15	3	1	-	-	-	17/2	17	12	5	2
5b - 21	12	4	3	1	1	-	16/6	13/3	12	7	3
6a - 21	15	4	1	1	-	-	18/3	16	17	14	3
6b - 22	16	5	1	-	-	-	17/5	15/4	17	8	5
6c - 18	14	2	-	1	-	1	13/4	14/1	14	8	3
7a - 20	12	3	2	3	-	-	14/6	10/4	14	6	1
7b - 17	14	2	-	1	-	-	15/2	13	15	13	3
7c - 20	15	2	-	2	1	-	17/2	15	13	10	4
7d - 20	13	7	-	-	-	-	15/4	11/2	9	5	2
8a - 19	13	3	2	1	-	-	17/2	12/1	14	10	8
8b - 23	20	2	1	-	-	-	20/2	18/2	16	10	1
8c - 24	19	3	1	1	-	-	22/2	18/1	16	13	6
9a - 18	8	5	2	1	1	2	11/5	7/2	12	5	-
9b - 14	4	5	2	1	1	1	13	4/1	11	10	4
9c - 23	17	4	2	-	-	-	17/6	15/2	14	9	4
9d - 15	7	2	4	1	-	1	12/2	6/1	9	5	-
10a - 27	17	3	4	1	-	2	18/8	17/2	23	13	8
10b - 20	14	5	1	-	-	-	19/1	13/1	12	9	1
10c - 13	5	3	1	2	2	-	7/4	4/1	9	4	1
10d - 16	11	3	1	-	-	1	14/2	12	12	9	2
Viso: 390- 100%	261- 67%	88- 22,5%	29- 7%	18- 4,6%	6- 1,5%	7- 1,8%	312/68- 82%-18%	250/28- 90%- 10%	271- 69%	173- 44%	61-15,6%

10 c klasės mokinių sociometrinis tyrimas

Eil. Nr.	Var das	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	gauti	
1.	L.K.		+			+		-					+	+						+4; -1	
2.	G.T.	+		+			-	-	-	-						-	+		-	+3; -6	
3.	M.L.				+								-							+1; -1	
4.	L.L.		+	+					+				-				+	+		+5; -1	
5.	A.M.	+										+	+							+3; -0	
6.	Ē.S.							+												+1	
7.	L.R.		+	+	+		+													+4	
8.	N.B.						+			-	-			+	-		+		+	+4; -3	
9.	R.	-				-										+				+1; -2	
10.	T.M.	-			-	-			-	-		-	-	-	-	-		-	-	-12	
11.	J.A.		+		+													+		+3	
12.	V.C.		-		-				-					+			-	-	-	+1; -6	
13.	T.V.									+			+							+2	
14.	A.V.	-				-	-	-		+		-				+	-			+2; -6	
15.	M.G.								+	+				+	+				+	+5	
16.	E.T.			-	-						-							+	+	+2; -3	
17.	E.P.		+	-								+		-			+			+3; -2	
18.	L.P.				+		+	+	+											+4	
Pasirinkti		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+48	
		2	5	3	4	1	3	2	3	3	0	2	3	4	1	2	4	3	3	-43	
		-	-1	-2	-3	-3	-2	-3	-3	-3	-2	-2	-3	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-3	
		3																			

10 b klasės mokinių sociometrinis tyrimas

Eil. Nr.	Var-das	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	gauti
1.	E.S.					+		-							-		-		+1;- 3
2.	E.V.			+			+		-	-	-				-	-	-		+2;- 6
3.	S.G.	-	+		-	+	+				-	-							+3;- 4
4.	G.E.	-	-			-			-				-	-			-		-7
5.	K.R.	+																	+1
6.	A.L.		+	+				+											+3
7.	R.Š.			+						-	-	+	+					-	+3;- 3
8.	L.J.				+			+		+		+					+	+	+6
9.	J.L.		+						+							-	+	+	+4;- 1
10.	R.A.			-	-		+											-	+1;- 3
11.	G.D.							+	+							+	+	+	+5
12.	R.Ram.	+				+					+			+	+	+			+6
13.	D.G.		-							-	+		+					-	+2;- 3
14.	J.S.								-		+		+	+		+	-		+4;- 2
15.	Ž.V.													+	+				+2
16.	L.L.				+			+	+	+		+						+	+6
17.	R.Rad.			-	+		-			+				-		-			+2;- 4
Iš viso pasirinkti		+2 -2	+3 -2	+3 -2	+3 -2	+3 -1	+3 -1	+4 -1	+3 -3	+3 -3	+3 -3	+3 -1	+3 -1	+3 -2	+2 -2	+3 -3	+3 -4	+4 -3	+51 -36

ANKETA

Dešimtos klasės mokinių požiūrio į socialinės kompetencijos ugdymo aspektus gimtosios kalbos ir literatūros pamokose tyrimas

Kompetencija - tai ugdymo procese įgytas bendrasis gebėjimas, grindžiamas žiniomis, patirtimi, vertybėmis, polinkiais. Kompetencija – daugiau negu drauge paimtos žinios, mokėjimai, nuostatos veikti.

Kompetencija – tai, kas sąlygoja gebėjimą, įgytą išsilavinimą ir patirtį pritaikyti konkrečiai gyvenimo problemai spręsti (*B.Bitinas*).

Socialinės kompetencijos sričiai priskiriami žmogaus santykių su kitais žmonėmis ir socialine aplinka harmonizuojantys gebėjimai ir savybės.

Mielas mokinys, prašyčiau nuoširdžiai atsakyti į pateiktus anketos klausimus. Anketos duomenys bus panaudoti tiriant socialinės kompetencijos ugdymo aspektus gimtosios kalbos pamokose. Garantuojamas apklausos anonimiškumas. Atsakymai nebus skelbiami individualiai.

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus.

Lytis.....

1. Ar gimtosios kalbos pamokos padeda pažinti kito žmogaus jausmus?

Padedą visada, nes	Prasmės: jausmai gali būti silpni, stiprūs. Jausmai gali būti pozityvūs, negatyvūs.
Nepadedą, nes	
Padedą kartais, nes	
Nežinau	

2. Ar gimtosios kalbos pamokos ugdo pasitikėjimą savimi?

Ugdo visada, nes	Prasmės: sėkmės pajauta, pasitikėjimas, aplinka, savigarba, tikėjimas, kad tave vertina, pripažįsta.
Neugdo, nes	
Kartais ugdo, nes	
Nežinau	

3. Kokį socialinį vaidmenį atlieka gimtosios kalbos pamokos?

	Taip	Nežinau	Ne
Moko komunikacinių įgūdžių. <i>(Padeda bendrauti, jausti kitą žmogų)</i>	☐	☐	☐
Padeda gilintis į žmogaus psichologiją. <i>(Padeda suprasti, suvokti kito jausmus)</i>	☐	☐	☐
Padeda suprasti bendražmogiškus santykius. <i>(Bendradarbiauti, padėti kitiems)</i>	☐	☐	☐
Skatina dvasinį mokinio tobulėjimą. <i>(Ugdo vertybių sistemą)</i>	☐	☐	☐

4. Kokią įtaką Jums daro per gimtosios kalbos pamokas skaitytų kūrinių personažai?

	Taip	Nežinau	Ne
Galima pasimokyti gyvenimo išminties.	☐	☐	☐
Dauguma kūrinių nuobodūs ir netekę gyvenimo aktualumo.	☐	☐	☐
Skaitau tik todėl, kad mokytoja verčia.	☐	☐	☐

5. Kokią įtaką Jūsų gimtosios kalbos mokymuisi daro gimtosios kalbos mokytojas?

	Taip	Nežinau	Ne
Mokytojas yra patarėjas ir draugas.	☐	☐	☐
Mokytojo pagyros ir skatinimai leidžia mums siekti geresnių mokymosi rezultatų.	☐	☐	☐
Mokytojo blogi įvertinimai skatina Jūsų geresnį mokymąsi.	☐	☐	☐

6. Kaip socialinės kompetencijos įgūdžiai (*bendravimo, pažinimo, savo vertės pajautimo ir kt.*) padeda įveikti įvairias baimes?

	Taip	Nežinau	Ne
1. Labiau pasitiki savimi	☐	☐	☐
2. Laisviau bendrauji su kitais žmonėmis	☐	☐	☐
3. Toleruoji kitaip mąstantį	☐	☐	☐

7. Ar mokytojo ir mokinio santykiai turi įtakos socialinės kompetencijos ugdymui?

Turi, nes .....

.....

Neturi, nes .....

.....

Nežinau, nes .....

.....

8. Kokius socialinius įgūdžius norėtumėte gilinti per gimtosios kalbos pamokas?

1. Kūrybiškumą
2. Komunikacinius įgūdžius
3. Etikos ir doros
4. Savimonės
5. Kita (parašykite).....

9. Ar tikite, kad gimtosios kalbos pamokose įgyti socialiniai įgūdžiai Jums padės ateityje

lengviau prisitaikyti aplinkoje?

1. Taip
2. Ne
3. Abejoju
4. Nežinau

10. Gal galite pasiūlyti vieną ar kelis anketoje nepaminėtus, bet, Jūsų nuomone, svarbius dalykus socialinės kompetencijos ugdymui gimtosios kalbos pamokose.

.....

.....

.....

.....

1 Lentelė Koreliacijos ryšiai.

Lytis	Teiginys		Gimtosios kalbos pamokos padeda gilintis į žmogaus psichologiją?	Gimtosios kalbos pamokos padeda suprasti bendražmogiškus santykius?	Gimtosios kalbos pamokos skatina dvasinį tobulėjimą?
Berniukai	Gimtosios kalbos pamokos padeda gilintis į žmogaus psichologiją?	Pearson Correlation	1	,004	-,187
		Sig. (2-tailed)		,968	,067
		N	97	95	97
	Gimtosios kalbos pamokos padeda suprasti bendražmogiškus santykius?	Pearson Correlation	,004	1	,593(**)
		Sig. (2-tailed)	,968	.	,000
		N	95	95	95
Gimtosios kalbos pamokos skatina dvasinį tobulėjimą?	Pearson Correlation	-,187	,593(**)	1	
	Sig. (2-tailed)	,067	,000	.	
	N	97	95	97	
Mergaitės	Gimtosios kalbos pamokos padeda gilintis į žmogaus psichologiją?	Pearson Correlation	1	-,305(**)	-,291(*)
		Sig. (2-tailed)	.	,007	,010
		N	77	77	77
	Gimtosios kalbos pamokos padeda suprasti bendražmogiškus santykius?	Pearson Correlation	-,305(**)	1	,220
		Sig. (2-tailed)	,007	.	,055
		N	77	77	77
Gimtosios kalbos pamokos skatina dvasinį tobulėjimą?	Pearson Correlation	-,291(*)	,220	1	
	Sig. (2-tailed)	,010	,055	.	
	N	77	77	77	

** koreliacija reikšminga (reikšmingumas lyginamas su 0,01)

* koreliacija reikšminga (reikšmingumas lyginamas su 0,05)

Lentelē. Kokius socialinius īgūdžius norētumēte gilinti per gimtosios kalbos pamokas.

		Lytis			
		Bern.	Merg.		
Kokius socialinius īgūdžius norētumēte gilinti per gimtosios kalbos pamokas?	Kūrybiškuma	Imtis	40	57	97
		Kokius socialinius īgūdžius norētumēte gilinti per gimtosios kalbos pamokas?	41,2%	58,8%	100,0%
		Lytis	41,2%	74,0%	55,7%
		Stand. Nuokr.	-1,9	2,1	
	Komunikācijas īgūdžius	Imtis	11	11	22
		% Kokius socialinius īgūdžius norētumēte gilinti per gimtosios kalbos pamokas?	50,0%	50,0%	100,0%
		Lytis	11,3%	14,3%	12,6%
		Stand. Nuokr.	-,4	,4	
	Doros	Imtis	20	2	22
		% Kokius socialinius īgūdžius norētumēte gilinti per gimtosios kalbos pamokas?	90,9%	9,1%	100,0%
Lytis		20,6%	2,6%	12,6%	
Stand. Nuokr.		2,2	-2,5		
Savimonēs	Imtis	26	7	33	
	% Kokius socialinius īgūdžius norētumēte gilinti per gimtosios kalbos pamokas?	78,8%	21,2%	100,0%	
	Lytis	26,8%	9,1%	19,0%	
	Stand. Nuokr.	1,8	-2,0		
Iš viso:		Imtis	97	77	174
	% Kokius socialinius īgūdžius norētumēte gilinti per gimtosios kalbos pamokas?	55,7%	44,3%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	

